

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

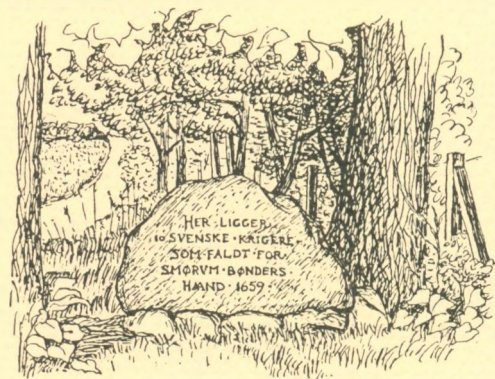
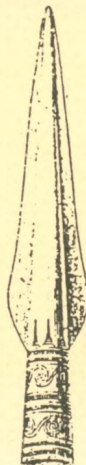
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

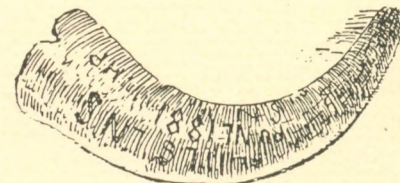
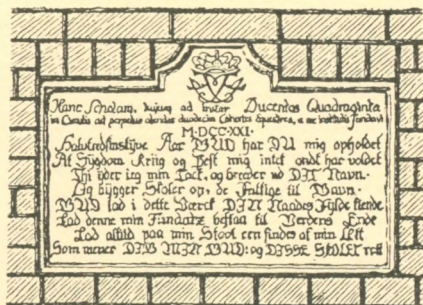
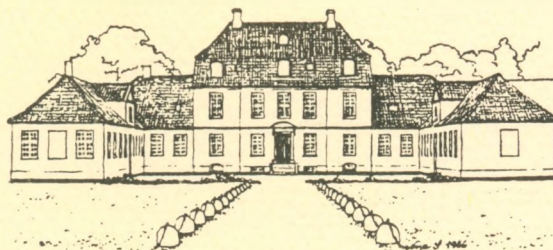
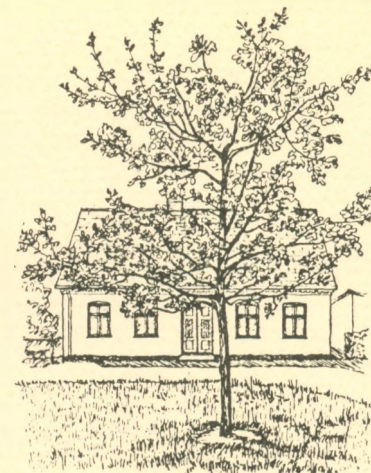
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ISSN 0905 8834

Årsskrift 1998 Ledøje-Smørum Historisk Forening og Arkiv

Årsskrift 1998
Ledøje-Smørum
Historisk Forening
og Arkiv

Udgivet af foreningen med støtte fra Ledøje-Smørum Kommune

Foreningens bestyrelse

Formand:	Anni Pedersen	44 65 47 09
Næstformand:	Bodil Smith	44 65 02 36
Kasserer:	Inge Winther	44 97 68 08
Sekretær:	Inga Nielsen	44 97 36 96
	Bjarne Mansachs	44 66 02 69
	Per Tidgen	44 65 64 80
	Lisbeth Nørvig	44 65 97 01
Suppleanter:	Line Ludvigsen	44 65 35 47
	Bent Thygesen	44 97 50 54
	Poul Clemmensen	44 97 74 95
Revisorer:	Elin Jacobsen	44 68 04 32
	Niels Henerik Rank	44 65 19 00
Redaktion & Layout	Rita Holm	44 65 36 44

Lokalhistorisk Arkiv

Adresse:	Smørum Bygade 35, Smørumovre, 2765 Smørum	
Telefon/Fax	44 97 11 67	
Åbningstid	1. torsdag hver måned 19.30-21.30	
	Hver torsdag	10.00-13.00
	2. lørdag i hver måned 11.00-13.00	
Arkiverer:	Rita Holm	44 65 36 44
	Aase Thygesen	44 97 56 45
Tryk:	ABC tryk	44 97 10 80

Hvor intet er anført er billederne fra arkivet.

Indhold:

Forord	3
Slægten Welding på Edelgave, af Rita Holm	4
Ledøje Mølle af Ernst Cortsen	10
Livet i landsbyen Smørum(ovre)1900 af Margr. Nørregaard	15
Stella Sørensens erindringer	23
Smørum Kirkeorgel af André Palsgård	32
Det gamle Edelgave af Rita Holm	35
Arkivet af Rita Holm	40

Forord

Atter et år er gået. Vi startede med en generalforsamling tidligt på året, hvor arkivet blev selvstændigt og vi ønsker hermed arkivleder og medarbejdere held og lykke med arbejdet fremover. Det har også været et år, hvor vi kom vidt omkring i verden, bl.a. havde vi i foråret en spændende tur til Nationalmuseets udstilling "Kunst og Magi" om den eskimoiske kultur.

Derefter blev sidste års succes fulgt op med "studietur" Tjekkiet på tværs. Det var atter Bodil og Erik, der gav 33 rejseivrige personer en uforglemmelig oplevelse. Arrangementet "Vågen BY" blev stort, spændende og velbesøgt. Det var en dejlig oplevelse, at så mange foreninger kunne samles om en festlig og alsidig aften, og at så mange mennesker sluttede op om ideen. I den gamle skole, hvor Lokalarkivet, Slægtshistorisk Forening og Historisk Forening, holdt åbent hus med rundvisning og demonstration, var der hele tiden fuldt hus. Også vores guidede tur rundt i Smørumovre var der mange deltagere. Det var et arrangement, som vi håber, bliver gentaget. Alle disse tilbud i en forening kan kun blive til noget, hvis der er mennesker, der vil arrangere det. Derfor skal der her rettes en stor tak til alle i bestyrelsen og alle andre hjælpere.

1999 bliver det år, hvor danske museer, arkiver, skoler og biblioteker sætter fokus på middelalderen. Der bliver arrangeret særudstillinger, middelaldermarkeder og ekskursioner ud over det ganske land. I Historisk Forening markere vi året ved at arrangere et foredrag om middelalderen i januar som optakt til en heldagsudflugt til Middelaldercentret på Falster i maj. I forbindelse med foredragene arrangeres der desuden en mindre udstilling om middelalderen. I foråret havde vi en aftentur til Smørholmen, hvor amtsarkæolog Jens Henrik Jønsson gennem sin beretning levendegjorde stedets historie.

Foreningen har i år modtaget mange effekter til samlingen og hermed rettes en tak til de mange givere. Også en tak til registreringsgruppen for den store hjælp, der ydes. Til redaktøren vil jeg gerne rette en varm tak for det store arbejde, det har været at udarbejde dette årsskrift til glæde for mange mennesker. Vore medlemmer og øvrige læsere ønskes en rigtig glædelig jul og et godt nytår.

*Anni Pedersen
formand*

Slægten Welding på Edelgave.

af Rita Holm

Edelgave blev bygget af Rigsamiral Henrich Bielke i 1666. Oprindeligt fik hans hustru Edele Christopherdatter Ulfeldt et stykke jord af Frederik d.3. den 11 sep. 1666. Året efter køber Henrich Bielke mere jord af kongen og mageskifter med jord, som var i slægtens eje på Fyn. Efterhånden får han samlet de 200 tønder hartkorn, som var betingelsen for at få en skattefri sædegård. Den 25 nov. 1671 køber han 6 gårde i Heringløse og lægger dem under Edelgave. Senere køber han to gårde i Ganløse.

Den 14. juni 1672 træder Henrich Weldinghind på scenen, idet han køber fire gårde i Sørup og tre gårde i Smørumovre. Henrik Welding er sandsynligvis født i Norge ca. 1645-50. Han var købmand på Island i en periode og da Henrich Bielke, selv født i Norge, havde været øverste kongelig udsending på Island, må vi gå ud fra at de har lært hinanden at kende der. Henrich Bielke havde sandsynligvis Edelgave, som et sommerlandsted og boede om vinteren inde ved Kongens Nytorv. Han får bevilling til at drive Smørum kro den 16. aug. 1680, men tre år efter dør han. Hans nevø Christian Bielke overtager gården og Henrich Welding, som i Bielkes tid var forvalter, fortsætter med at bo fast på Edelgave under det nye slægtled.

Henrich Welding var gift med Regine Magdalene Gets, datter af Oberst Gets. Hun døde i 1709, men formodentlig på Veddelev gård i Himmelev sogn, da hendes død ikke står i Ledøje-Smørum kirkebog. I 1698 køber H. Welding Edelgave af Christians Bielkes enke og får samtidigt kongelig bevilling til Smørum kro. Henrich og Regine fik fire børn:

1. Henrich Welding, født 1680. Han var Kaptajn og blev dømt for et drab under et slagsmål, men blev benådet af kongen. Han faldt 20 dec 1712 i slaget ved Gadebusch.

2. Christian Welding, født 1686. Senere ejer af Edelgave.

3. Niels Weldingh, født 1689 død 1690.

4. Vibeke Margrethe Weldingh, født d.20 feb. på Edelgave. Hun døde den 25 marts 1744 på Anneberggaard. Gift 1.g. med Chr. Wildenrath assessor i Kanceliet, ejer af Anneberggaard og Ellingegaard i Odsherred, død 1723. De fik 4 børn.

Hun var gift 2.g med Peder Schwane, død 1762, som Kommerceråd. I dette ægteskab var to døtre, af hvilke Ulrica Elenora Schwane født 1726, ægte Kammerråd, amtsforvalter N.Chr.Bang, forvalter over Kongens gods i Odsherred. Af deres børn blev en datter Cathrine Marie Bang født 1748 gift med præsten Johan Grundtvig i Udby og mor til N.F.S.Grundtvig, medens en anden datter Susanne Bang født 1751 ægtede lægen H.Steffen og blev mor til filosofen Henrik Steffen. Weldinger således ane til disse to berømte mænd. Måske var det kendskab til slægten, der fik Johan Grundtvigs broder Jørgen Grundtvig til at søge præstestillingen efter Jacobæus, i Ledøje-Smørum fra 1762 til hans død i 1788.

Christian Weldingh blev ejer af Edelgave i 1714. Året før giftede han sig med præsten Otto Christophersens datter Karen Ottedatter, som var en del ældre end Christian. Han fik en betydelig medgift på 935 speciedaler plus udstyr. Hun dør allerede i 1718 og blev begravet i Hvedstrup kirke, som var ejet af Weldingfamilien. Måske boede Henrich Welding allerede på det tidspunkt på Veddelevgård, da hverken Henrich eller hans kone Regine Magdalene er begravet fra Smørum kirke.

Christian og Karen fik fem børn:

1. Regine Magdalene Weldingh 1714-1792, blev gift med præsten J.A.Jacobæus i Ledøje 19 år gammel. Han var en meget studeret og berejst mand. De fik 11 børn.

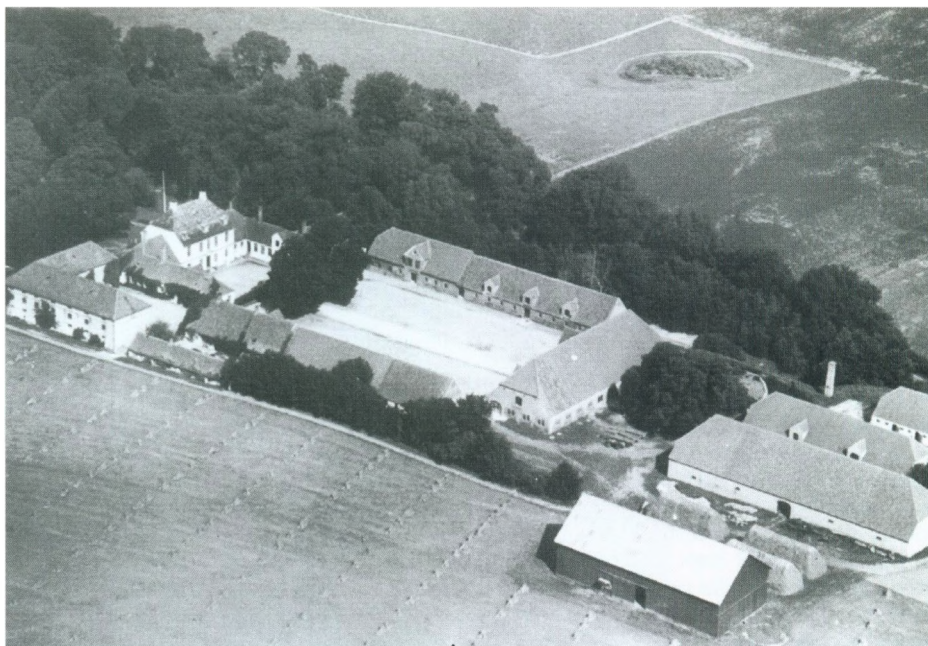
2. Henrich Weldingh 1715-1766 var overkøbmand på Island. Gift med Karen Nielsdatter, ingen børn. Død i Ledøje.

3. Otto Christian Weldingh 1716-1801 døde ugift som gammel student, tilleje hos en husmand i Ledøje.

4. Helmont Christopher Weldingh 1717-1773 lieutenant, 7 børn med Ingeborg Holt.

5. Johan Ernst Weldingh 1718-1763 kaptajn ved infanteriet, gift med Maria Rothe. 5 børn.

Luffoto Edelgave ca. 1950

I 1722 giftede Christian Weldingh sig med Vartovbonden Rasmus Olsens datter Karen, der kun var 19 år. Formodentlig var det ikke et standsmæssigt ægteskab - en bondedatter, der bliver godsejerfrue. Men Karen, der blev til Mad.Weldingh, var en klog og energisk kvinde. Hvis vi holder os til fadderne til de 13 børn, de fik, så er der ingen fadder til det første barn Karen, men efterhånden optræder flere og flere prominente fadder ved de efterfølgende børns dåb: regimentskri-vere, birkedommere m.m. Hun blev en agtet og velset kvinde, der styrede begivenhederne omkring skiftet og salget af Edelgave i 1758 - 1760.

Christian Weldingh var en god godsejer for sine fæstebønder. Af korrespondance i amtmandens arkiv kan vi se at han i et tilfælde, hvor en kone græder over sin syge mand og ikke kan betale sin skat, betaler pengene fordi "han ikke holder ud at se hende græde øjnene ud". Overfor sine børn var han også en eftergivende far. Christian og Karen fik 14 børn:

1. Karen Weldingh 1722-1809 gift i 1742 med fættre- præsten Laurids M.M.Thye i Hvedstrup-Fløng. Thye-familien kom på Edelgave, da Karen Weldings søster var gift med præsten Thye, far til Laurids.

2. Christina Weldingh 1723-1784 ugift. Død af tæring i Landmærket i København. Hun efterlod sin arv til søsteren Charlotta.

3. Henrica Magdalene Weldingh 1725-1725,død som spæd. Hun var opkaldt efter sin farfar, der lige var død.

4. Christian Weldingh 1728-801. Præst i Norge, gift Angell 3 børn.

5. Anna Sophia Weldingh 1729-?. Gift med Kruuse, 3 børn.

6. Friderich Weldingh 1730-1778 Købmand på Island.

7. Charlotta Amalia Weldingh 1732-1818 gift med præsten Kruuse Snodstrup præstegård. 3 børn.

8. Dødfødt søn 1733

9. Carl Weldingh 1735-? Kaptajn 2 børn.

10. Vibeke Margrethe Weldingh 1737-1814 gift Kruuse, 5 børn.

11. Niels Vilhelm Weldingh 1738-1815. Stabskaptajn, 2 børn.

12. Hans Weldingh 1742-1810 Oberst 3 børn

13. Henrietta Regina Weldingh 1745-? gift Hansen.

Tre søstre blev gift med tre sønner af sognepræsten Kruuse på Langeland.

Christian Weldingh levede hele sit liv på Edelgave med sine mange børn. Han fik ialt 18 børn med sine to koner. Det har ikke været billigt med den store børneflokk, og da Edelgave ikke var en stor herregård med et tilsvarende stort udbytte, var økonomien stram. Edelgave blev i perioden 1743-46 ramt to gange af kvægsyge og det blev en katastrofe for Christian Weldingh. Han skrev til amtmanden at man burde forbyde det store kvægmarked ved Trommesalen, da han mente smitten kom derfra. Hele landet var ramt af kvægpesten, men især i området omkring København, rasede den vildt og mange kvæg døde. På den svenske side af Øresund klagede man over at bønderne på den danske side smed de døde dyr i Øresund og dyrene drev ind på den svenske kyst. I årene efter kom der misvækst og dermed mindre udbytte af jorden, så i 1752 måtte Christian optage et lån i Herfølge Hospital på 13.000 rigsdaler.

De efterhånden voksne børn krævede også mere. Karen blev gift med sin fætter præsten Thye i Hvedstrup i 1742 og fik en medgift på tilsammen 309 rigsdaler 4 mark 12 skilling. Christian Weldingh har opgjort sin datters medgift den 23 juli 1742 således:

	Rigsdaler	mark	skilling
Et stykke sort gros de Tour ?	25	0	0
13 alen tvilling a 20 skl.	2	4	4
2 alen dito a 20 skl	0	2	8
6 stykker ostindisk sirtz	25	0	0
Skræderregning for at sy klædning	1	2	0
2 underdyner, 2 hoveddyner, 14 alen i hver overdyne og i hver hoveddyne 4 alen blå digtens dynevår tilsammen 36 alen a 2 1/2 mark	15	0	0
2 eder til fyld a 2 rigsd.	4	0	0
1 terned lærreds overdyne og 2 hovedpuder	4	1	8
17 alen a 24 skill.	3	2	0
5 dun til fyld a 4 mark	10	0	0
2 underdyner s 5 rigsd.	10	0	0

1 olmerdugshoveddyne	4	0	0
1 olmerdugsoverdyne	1	2	0
1 gult omhæng (til en himmelseng)	6	0	0
2 stykker linned danziger damask a 6	12	0	0
2 drejels hørredsduge 14 alen a 4 mk	9	4	0
12 servietter a 3 mark	6	0	0
2 hørreds håndklæder 8 alen a 3 mark	4	0	0
2 par fine hørredslagen 36 al a 2 ma.	12	0	0
2 par pudevår 10 alen s 24 skill	2	3	0
2 par grove hørreds lagen 32 al a 18 sk	6	0	0
2 par pudevår 10 alen a 1 mark	1	4	0
6 blågarns drejels duge 36 al a 2 mark	12	0	0
12 dito drejels servietter a 15 al a 1 mk	2	3	0
6 bygkorns drejels håndklæder a 3 mark	3	0	0
6 små bygkorns drejelsduge a 2 al længde og 7 kvarter brede a 2 mark al	2	0	0
1 kobberkedel	3	0	0
1 dussin tintallerkener krontin a 2 mark	4	0	0
6 sølvskeer a 1o mark	10	0	0
2 kør a 5 rigsdaler	10	0	0
6 får med lam a 8 mark	8	0	0
2 par blågarnslagen	2	2	0
2 nyt sengested	3	2	0
1 gammel dito	1	2	0
penge	24	0	0
1 blå kinesisk damaskklædning	30	0	8
1 dito broderet damask	20	0	0
penge	10	0	0
1 par mandfolke sko	1	2	0
1 par mandstøfler	1	0	0
1 par fruentimmer sko	1	0	0
1 par tøfler	0	4	0
ialt	309	4	12
eller	309	rigsdaler 4 mark 12 skilling	

Det interessante i denne opgørelse finder jeg er, at det er en medgift. Ofte hører vi at der bliver betalt en medgift ved et bryllup i velbjergede kredse, men da der ikke var mange rede penge blandt folk, så er det mere sandsynligt, at alle gav en medgift bestående af ting og sager. Når vi ser, hvad den nybagte præstefru har fået med fra sit hjem, finder vi udstyr, som vi forventer nemlig duge, servietter, håndklæder, sengetøj m.m. Det er antageligt været brudeudstyr med broderier, men vi ser også at hele sengesteder, dyner, tallerkener, og sågar en kobberkedel er med i udstyret. Endnu mere overraskende finde vi 5 kør og 6 får med lam. Og endelig et par herresko og tøfler. Her kan det måske være fordi, det ikke er en velhavende præst. For selv om søster Charlotta får nøjagtigt det

Jagtvåben i biblioteket
på Edelgave 1990
Foto: Rita Holm

samme, både duge, servietter, tallerkener, og 6 sølvskeer, køer og får, kobberkedel m.v. får hendes mand ikke nogen sko og tøfler. Men det er også den eneste forskel, der er på de to opgørelser over, hvad de to søstre har fået i medgift. Vi kan derfor sige at det var ikke en pengepung med medgift brudgommen fik, men et helt vognlæs med husgeråd og husdyr han fik i medgift.

Den 21 september 1758 dør Christian Weldingh og nogle af børnene kommer hjem for at følge arvesagen. Den først vi møder er lieutenant Helmuth Weldingh som i et brev til skifteforvalteren Baron og Amtmand J.Juel Vind skriver følgende:

Deres excellence høj ædle og velbåren herr kammerherre amtmand og baron nådig herre.

Nøden driver mig til at tage min tilflugt til Deres excellence, i håb nådigst at blive hjulpen. Jeg har tjent hans Majestæt 12 år i Norge, som lieutenant, blev i sommer med de norske tropper til Holsten commanderet. Og da jeg der blev underrette om min sal.faders død her på Edelgave, fik jeg kongelig allernådigst permission at rejse her hid for at passe min og fraværende

søskendes tarv. Og jeg har siden Mortens dag her opholdt mig, uden at se nogen ende på skiftet. Og da det nu er Hans Majestæts allernådigste vilje, at jeg igen skal rejse til Norge, og jeg ikke haver det fornødne til min rejses fortsættelse, kan ej heller få nogen hjælp hos mine egne, langt mindre hos fremmede såsom jeg her er ganske ubekendt, så beder underdanigst at Deres excellence ville have den nåde for mig at tillade mons. Bernhoff eller min stedmoder på min faldende arv at udbetale mig et hundrede rigsdaler. Jeg har ved min hjemkomst fået af min moder 50 rigsdaler, der skal også af min salige fader være mig opskrevet 60 rigsdalere(penge han har fået) og når man nu vil løbe igennem det, som allerede er bragt i penge, bliver dog hver broderlod over trehundrede rigsdaler. Håber derfor at Deres excellence beviser mig denne nåde, imod at jeg giver min fuldkommen hånd og qvittering, som ved min arvedels udbetaling, kunne være mig god betaling for bem. 100 rigsdaler. Og om det skulle forlanges tilbyder min svoger hr.Jacobæus i Ledøje og min ældste broder at cavere for samme penge. I håb om at blive hørt udbeder jeg mig den nåde ved dette bud at blive underrettet. Jeg forbliver i dybeste soumission. Deres excellence høj ædle og velbåren hr.kammerherre amtmand og høj

ædle Baron Nådigherre underdanigst tjener H. Weldingh Edelgave 7.marts 1959

Amtmand J.Juel Vind skriver tilbage at han ikke kan tillade udbetaling før boet er endeligt gjort op og de 50 rigsd. han har fået af sin mor, må hun aflægge regnskab for overfor skifteforvalteren. En af de yngre sønner Friderich Weldingh er ofte i økonomisk knibe.

Ved skiftebehandlingen efter faders død, findes der flere regninger og breve, der viser at han jævnlig i de sidste år, blev hjulpet af sin far.

Friderich var kaptajn i hæren, og i skiftet ligger en opgørelse over, hvad han har fået, samt breve fra hans kreditorer: Der er et brev fra Christen Pedersen brændevinsbrænder i Vognmagergade i "Den Norske Løve", hvori han skriver at Friderich skylder ham 6 rigsd.3 mark og 2 skilling. Friderich har lovet at betale pengene ved sin hjemkomst(orlov). I maj 1756 rejser Friderich til Island og hans far betaler brændevinsbrænderen og Friderich's logement i København 11 rigsd.4mark og 4 skilling. En del af disse penge er brugt til logi for hans fætter hr.Jacobæus. Desuden lånte han ved afrejsen 30 rigsdaler af faderen. Efter han var rejst, måtte der også betales 2 rigsdaler til en anden fætter ritmester Wildenrath, som han havde lånt. Om efteråret kom han hjem igen og hans fader lånte ham yderligere 15 rigsd., hvor han dog "fornøjede" sin far og betalte 5 rigsd. tilbage. Man får næsten troen på, at de fik en meget ringe løn eller at penge gik til "vin, kvinder og sang". I Foråret 1757 rejser Friderich igen, og han låner 30 rigsd. af sin far. Desuden låner han 18 rigsd. af en mand Jørgen Klog, som han lover at betale 3 uger efter sin hjemkomst med 3/4 af sin gage. I november kommer han hjem igen og betaler Jørgen Klog 10 rigsd.. Hans far træder til med de resterende 8 rigsd. Derudover kommer hans bror med et krav på 8 rigsd. som Christian Weldingh også betaler.

Der går nogle måneder og i april 1758 sender en skomager P.H.Teistrup en regning til Mons.Weldingh på skoreparation til hans søn Friderich.

Regningen

1758 13 feb et par forkerte sko? øget	1-1-8
bag på flugt	0-0-12
12 maj et par forkerte sko?	1-1-8
og et par sko tre gange syet til en præst?	1-3-0
og et par forkerte sko forsollede til ham selv	0-1-8

d.23 maj en støvle sat stød i næsen i 3 syet	0-0-12
et par støvler forsollat og bag flugt 3 syet	0-4-0
d.8 okt. et par dito	0-4-0
ialt	5-5-0

Den 23 juni indløber der et brev fra en Christian Stæger i København:

Velædle hr. Weldingh

Da jeg af nødvendige aarsager tager mig den frihed at lade disse faa linier indløbe efter som jeg tid efter anden haver forstrakt hans søn Friderich Weldingh med 70 rigsd.4 mark 6 skill.. Da er min venlige begæring at ville være af den godhed at indfri hans søns håndskrift, jeg haver kundt af des aarsag at han ikke selv kunde, mens nu da nøden "trykker" mig kan jeg ingenlunde lade dem staa længere og skal det gøre mig hjertelig ont om han skulle ske nogen tort, her paa forventer jeg hans svar med allerførste lejlighed og forbliver hans beredvillige tjener.

København d.23 juni 1758 C.Stæger

Man fornemmer en trussel i brevet og Friderich er sikker også bekymret for samme dag sender han et brev til sin far:

Højest ærede søde Papa

Jeg tager mig den frihed at sende dette brev med Lars, som hvori søde Papa kan se, det er sandt angående de 70 rigsd. 4 mark 6 skill., som jeg har sagt, om nu søde søde Papa ville skrive omtalte Christian Stæger til at hand vil betale ham, giver han sig nok tilfreds, han vil endelig have det at vide til onsdag i det længeste. Her følger opskrift på alle hvad jeg er dem skyldig, hvad de beder og hvor de bor, Papa ser da bedst hvad det beløber sig.

Jeg sender qvittering fra skomageren, dersom søde Papa kunne på onsdag sende mig de penge for skomageren og det som bliver over fra de 200 rigd. nu på onsdag og thi Vi kommer bort på søndag eller mandag otte dage, alt så seer søde Papa der er ej længe tid, uhrmageren må jeg og betale i dag og skal jeg på mandag eller onsdag sende hans haand (muligvis regning). Jeg forbliver Papas lydige søn til døden.

København d.23 juni 1758 F.Weldingh

Tilsyneladende har Friderich bedt om 200 rigsd. til at betale sin gæld inden han rejser igen. Christian Weldingh betaler Christian Stæger og skomageren, men vi hører ikke om Friderich får resten af de 200 rigsd.

Den 2. aug. betaler hans morbror Niels Rasmussen i Smørumovre 6 rigsd. 3 mark til Christian Giested, hvor Friderich havde pantsat nogle ejendele. Det er sidste gang vi hører om Friderichs gæld for en måned efter dør Christian Weldingh 72 år gl.. Friderich får ialt udbetalt 219 rigsd. tre mark og 10 skill. som nøje bliver fratrukket hans arv på ca. 300 rdl. af skifteretten.

Også den nye svigersøn Johannes Kruise har penge problemer. Han bliver d. 3 juli 1757 trolovet til Charlotta og 11 juli underskriver han en veksel på 50 rdl., der løber i tre måneder. Efter de tre måneder indfrier Christian Weldingh vekslens. Charlotta får som medgift nøjagtigt det samme som sin søster, så Johannes Kruise kan køre en vogn fuld af gode sager til Snodstrup præstegård, ligesom Laurids Thye kunne til Hvedstrup præstegård.

Derimod kommer lieutenant Carl Weldingh og fortæller at han har lånt sin far 43 rdl. og fortæller at hans halvbroder Otto og hans moder var vidne til at han laante sin far pengene. Carl underskriver sig Carl Weldingh lieutenant ved det andet Aggerhuske Regiment. Midt i arvesagen dør Madam Weldingh i sin bolig i Veddelev og bliver ført til Hvedstrup kirke, hvor hun bliver nedsat ved sin mands side. Det gør arvesagen endnu mere bitter, for Johannes Kruise skriver igen til skifteforvalteren, at han må have compensation for, at han har modtaget de fire unge jomfruer Weldingh i en dårlig forfatning. De var ankommet, skriver han, i tøj, der nok kunne bruges til at gå i kirke i ude på landet og tøj der kunne bruges i det daglige. Men deres påklædning kunne ikke gå i "honnet" selskab. Når nu nogen anfægter, at der blev købt for 200 rigsd. sørgetøj, må han da sige at Vibeke's sorte silkekjole bar hun til hendes konfirmation et par måneder efter moderens død.

Birkeskriver Sundby anbefaler, at selv om skifteforvalteren ønsker at flytte beløbet for sørgeklæderne fra udgiftsposten over til pigernes arv, bør man nok lade den post blive stående.

Hvordan Weldingh-jomfruerne har haft det hos svogeren Johannes Kruise ved vi ikke, men det lykkedes ham dog at få to af jomfruerne afsat til to af hans brødre og en blev senere gift. Den sidste Christina flyttede, som voksen til København, hvor hun døde ugift.

Hele arvesagen er et billede på en eftergivende kærlig far, der gerne ville det bedste for sine børn, men som

ikke magtede at give dem det sidste skub ud i verden. Og et billede af børn, der i en uhyggelig grad lænede sig op af sine forældre uden selv at gøre det sidste forsøg på at klare sig selv. Et billede mellem forældre og børn, vi også kan finde idag.

Kilder:

Skiftet efter Christian Weldingh 1758 (LA)

J.P.Jørgensen: Historiske Optegnelser om Ledøje-Smørum Sogne i Oldtid og Nyere Tid.

Nanna Lange: Slægten Weldingh, Erling Møller Jensen: Weldingh-Slægten.

Fortid og nutid 1983 III: Breve til atmanden, af Rita Holm.

Biblioteket på Edelgave 1990. Det er identisk med foto af Madsen-Mygdal i samme stue i 1930-erne. Foto: Rita Holm

...men når vinden er i sønden.

*Erindringer fra Ledøje Mølle 1939-41
af Ernst Cortsen.*

Ovenstående titel stammer fra en indskrift i Ledøje Mølle. Den indgår i et rim, som stod på siden af en af kværnenes nedløbsskakt for det maledede korn, og lyder i sin hel helhed:

*Med god Vind fra Nord
sogted dejligt Flor,
men med Vind fra Vest
males Sæden bedst.
Den gaar jo ogsaa fra øst,
det er da altid en Trøst,
Men naar Vinden er Sønden
er den ti Minutter om Tønden.*

*Kr.Storm,Møllebygger
1908*

Årstallet er ikke sikkert, måske var det 1910.

Jeg er født på "Syvhøjgård" i Ledøje i 1925, men d.1.juni 1939 var jeg sammen med familien flyttet til Risby. Da jeg på dette tidspunkt kun manglede et par måneder af min skolegang, fik jeg lov til at afslutte den i Ledøje, selvom Risby hørte til Herstedernes kommune, det nuværende Albertslund. Også det med "at gå til præst" foregik i Ledøje Præstegård. Den 1.oktober blev jeg konfirmeret i Smørum kirke, jeg mener, at vi var det første hold, som Pastor Niels Gottschalck-Hansen havde til konfirmation.

Da vi nærmede os 1.november kom der bud fra Ledøje Mølle, om jeg kunne tænke mig at få arbejde der ved møllet. Min søster Elenora, til daglig kaldet Eli, der var 5 ældre end jeg, og som var bedre til forhandlinger, kørte med mig til Ledøje for at tale med mølleren, der hed J.G.Hansen. Han tilbød 30 kr. om måneden og kosten. Da min mor havde tænkt sig, at 35 kr. måtte være passende, skulle der jo snakkes om tingene. Eli førte forhandlingerne, jeg sagde ingenting, og til sidst blev de enige om 32 kr. Desuden skulle jeg ud med lotterisedler til fornyelse en gang om måneden i Ledøje, Nybølle, Hove, Risby og Herstedvester, hver seddel fik jeg 10 øre for. Det gav lidt ekstra og skulle foregå om søndagen. Mølleren sagde til mig:

"Dem kan du vel nok rié ud med? Jeg tænkte, hvordan klarer du den, han har godt nok to heste, men kan der rides på dem?"

Mølleren så min lidt betænkelige mine og spurgte, om jeg ikke havde nogen cykel, for ellers kunne jeg da godt låne hans. Det var en gammel model med en lang pind ved bagakslen, som man brugte, når man stod op på cyklen. Men jeg var lettet, og jo, jeg havde cykel. Så var den i orden, og jeg blev møllerdreng på Ledøje Mølle.

Det første halve år sov jeg hjemme i Risby om natten, da mølleren ikke havde indrettet logi til mig. Senere delte jeg kammer med karlen, der passede landbruget, som hørte til møllen. Jeg tror vi begyndte arbejdet før kl. 7 om morgenen, vi holdt frokost kl. 9 $\frac{1}{2}$ og middag kl. 12, hvor vi fik varm mad. Den første dag, jeg var der, havde møllerenes kone Ane lavet gule ærter i dagens anledning. Vi arbejdede videre til kl. 5 $\frac{1}{2}$, afbrudt af en kop kaffe ved fire-tiden. Aftensmaden fik vi så kl. 18, den bestod ligesom frokosten af smørrebrød.

Den vinter faldt der megen sne, så det var vanskeligt at bruge cyklen, og jeg travede så de 2 kilometer fra møllen til Risby. Mørkt var det, gadelygter var der ingen af på vejen, og når sneen fæg og lagde sig i store driver over mark og vej, var det tit umuligt at vide, hvor vejen gik. Der var ingen vejtræer, og selvom sneen nok lyste lidt op, så endte man dog mange gange i grøften. Sommetider var vejen helt lukket af sne, især når den havde været ryddet et par gange før, så blev der sat to stager med halmviske op til at markere, hvor man skulle dreje ind over markerne for at komme udenom de store driver, som fyldte vejen. Der var gerne et par hjulspor, man kunne følge.

Møllen

Ledøje mølle var af den hollandske type. Indvendig var den delt i 4 etager + selve møllehatten. Nederst i

Wilhelm Christensen og en medhjælper på brødvognen fra Ledøje Mølle ca. 1910.

stueetagen var der ret højloftet, idet loftet her var i plan med den såkaldte "omgang", hvorfra man drejede møllehatten efter vinden. Her i stue etagen var der en lang sekskantet tromlesigte med 5-6 forskellige finheder i nettene.

Den var ophængt i loftet og stod i forbindelse med kværnene ovenover på 1.sal, og virkede sådan, at når den roterede, efterhånden sigtede først det fine mel fra, derpå det grovere mel og strømel, og tilsidst skallerne, klid. Den havde før i tiden sigtet mel til brug i bageriet, der dengang hørte til møllen, men som nu var ophørt. Den blev kun brugt få gang, når møllerkønnen selv skulle bage.

Her var også en del sække med korn, som der ikke var plads til på 1.sal. Desuden stod ved den ene væg en 25 hk.elektromotor med remtræk til etagen ovenover, så man havde kraft til valsemaskinen der. Der stod tillige en lille kværn med egen motor. Disse ting

var til brug i perioder med vindstille, så man ikke var så afhængig af vejret.

Den store motors tilslutning til el var en 3-bladet åben knivafbryder, og jeg var altid nervøs, når jeg skulle betjene den, fordi man for at nå den, måtte læne sig langt ind over motoren, og afbryderen var som sagt ikke afskærmet på nogen måde, den var faktisk livsfarlig.

Det største arbejdsrum

1.sal var så nedløbsskakterne fra de to kværne, som stod på etagen ovenover. Det var mest den ene kværn, der blev brugt, mens den anden var i reserve; desuden stod den nævnte valsemaskine her, 2 ståltromler, der løb rundt imod hinanden og klemte kornet, som mest var havre, beregnet til hestene. I nærheden af denne var 2 hold dobbelte lemme i gulvet, de åbnede opad, så man kunne gå på dem i lukket tilstand.

Det ene hold lemme var til den indvendige side af rummet nedenunder, og det andet var oven over portgennemkørslen i møllebygningen. De var beregnet til at åbne, når man hejsede de fyldte kornsække fra vognene, der kom med sæd til formaling. Det skete ved hjælp af en leddelt stålkæde, der stod i forbindelse med en hejseanordning højere oppe i møllen. Der oppefra gik også et reb ned gennem etagerne forsynet med et håndtag, som man trak i, når sækkene blev hejset op og som blev slækket, når det formalede korn skulle fires ned igen. Hele denne etage var ellers fyldt op med sække fulde af korn til kværnene på etagen ovenover og med færdige varer. Dog var der levnet en smal gang hen til en dør, der førte ud til omgangen. Der var en dør mere i den modsatte side, men den var næsten altid blokeret af sække.

På denne etage opholdt vi os den meste tid, for her kom det formalede korn ned, og herfra betjente vi også kunderne. Det var meste blandsæd, byg og havre, som blev malet til svinefoder, grutning og man kunne gøre formalingen grovere eller finere ved at hæve eller sænke den øverste kværnsten. Dette blev reguleret med en stang, der gennem et hul i loftet stod i forbindelse med kværnen ovenpå. Denne stang hang i nærheden af nedløbsskakten.

På 2.sal

2.etage ovenover var kværnrummet. Her var i midten et mægtigt kamhjulet med lodretstående aksel. Kamhjulet sad foroven og var med tænder, som greb ind i de ligeledes lodretstående kværndrev, der øverst var forsynet med to vandrette plader, hvor imellem var anbragt ribber, som tænderne på kamhjulet greb ind i. Disse kværndrev bestod af en firkantet jernaksel på ca.10cm på fladerne, og omkring denne aksel var monteret en skuffelignende tragt. Over selve kværnen, der var indkapslet i træbeklædning, stod en stor firkantet beholder med skrå sider, hvori vi hældte sæden, der skulle males. Sæden gled nu ned ad en trærende til den omtalte skuffe. Når kværnen kørte, slog skuffen mod den firkantede jernaksel og fik kornet til at drysse sætvis ned i midten af kværnen. Skuffen kunne bringes til at slå mere eller mindre hårdt mod akslen ved et snoreværk og på den måde give mere eller mindre korn.

Der var som omtalt to kværne, begge ca.2m i dia og 1 m i højden, men kun den ene brugte vi regelmæssigt.

Ledoje Mølle 1947. Foto: Ernst Cortsen

De kunne begge sættes ud af funktion ved flytning af det øverste leje på kværndrevets aksel, så denne stod på skrå, og således kom fri af tænderne på kamhjulet. Ved siden af kværnen op til beholderen ovenpå kværnen var en lille trappe med platform øverst til de fyldte kornsække, hvorfra vi hældte kornet ned i beholderen. Her var også en dobbeltlem i gulvet, hvorigennem sækkene med korn blev hejset op ved samme spil som nedenunder. Iøvrigt var alt her af træ, undtagen kamhjulets og kværndrevenes lejer, dog var der på alle lodrette aksler spændt flere solide jernbånd, og ligeledes om kværnenes træbeklædning.

Kværnstene billedes

Fra tid til anden skulle kværnstene "bildes". Man tog træskærmene og den store tragt ned, løftede kværndrev-akslen bort, og med tovværk i loftet og bræk-

stænger vippedes den øverste sten rundt og ned på gulvet med undersiden opad. Stenen vejede nok 6-700 kilo, måske mere, så vi passede godt på, at vi ikke kom i vejen for den. Man kunne så begynde at bilde på begge sten, d.v.s. hugge nye dybere riller og skærpe dissers kanterne i stenene, når de var slidte. Man brugte en hammer, der var spids i den ene ende og mejseformet i den anden. Det støvede godt, og det føg rundt med små flintstykker, så brillen og maske var nødvendige. Dette arbejde skulle man være kendte med, og foruden mølleren var også Laurits Nielsen med. Han var tidligere møllersvend fra Nordsjælland, men havde nu det yderste af en række statshusmandsbrug på Ballerupvejen. Han var en gemytlig mand og bragte liv og afveksling i hverdagen.

På 3.sal

På næste etage var der lavt til loftet, og her var der kun hejseanordningen, en vandret aksel, omviklet med den førnævnte ophejsekæde og forsynet med en bred træskive på ca.1m i dia.. Den kunne bringes i berøring med en lignende, men større vandret skive ovenover, der sad på samme aksel som det store kamhjul nedenunder, og gik rundt, når møllen kørte. For enden af den vandrette aksel var ved siden af træskiven op mod den øverste roterende skive, og fik på den måde den nederste skive til at løbe rundt og trække ophejsekæden rundt om akslen.

Øverst oppe i møllen

Øverst oppe var så hatten, og her var der ikke megen plads. Det meste var optaget af et lige så stort kamhjul som det på kværnloftet, blot sad dette hjul omtrent lodret på den aksel, som udenfor hatten bar møllevingerne. Dette kamhjul havde sine tænder vinkelret på et drev af samme konstruktion som kværnenes. Dette drev var i midten af hatten og monteret på samme aksel som det store kamhjul på kværnloftet, så akslen gik igennem alle tre etager. Akslen, som bar vingerne og kamhjulet, gik tværs gennem møllehatten, og omkring kamhjulet lå et bredt træbånd i to dele, som ved hjælp af "persen", der var en kontravægt med store sten, kunne bringe møllevingerne til standsning ved at klemme sammen om kamhjulet.

"Persen" blev styret nede fra omgangen med et reb, som sad på enden af en lang stang, der udgik fra "persens" kontravægt, ved at trække eller slække på rebet.

Møllehatten skulle jo drejes efter vinden, og hele hatten hvilede på en skinne, der dog var afbrudt af åbninger flere steder forinden i hatten, så man kunne komme til den nederste skinne for at smøre den. Dette gjorde man ved at gnide den med store stykker tælle, og dette arbejde var ikke så sjovt, der var jo ikke megen plads at kravle rundt på, og sæt nu mølleren havde glemt, at jeg var deroppe, og satte møllen igang.

Hatten og vingerne

Hatten og vingerne blev som omtalt drejet fra omgangen. I hatten var en længere og en kortere bjælke sat tværs gennem møllehatten, så de ragede ud til begge sider på linie med vingerne. På enderne af disse bjælker var fastgjort andre bjælker, der gik ned til omgangen i V-form. Og hernede var der et stort håndsving med tandhjuls-udveksling til en aksel, der var påsat 2 svære jernkæder. Der gik en kæde til hver side, og på enderne af kæderne var store kroge, som blev sat om nogle pullertlignende jern, der var monteret midt på alle de bjælker, der bar omgangen. Ved at dreje håndsvinget kunne man på den måde dreje møllehatten, for når man strammede den ene kæde, slækkede man samtidig den anden. Dette kaldtes at krøje. Man skulle passe på, når man gik på omgangen; ganske vist var der rækværk hele vejen rundt, men mange af brædderne på omgangen var tynde og svajede godt ned, og særligt i fugtigt vejr var de glatte at gå på.

Når det blæste op, måtte vi om til vingerne og "svikke" sejlene - vi rullede dem baglæns sammen - så vinden ikke kunne få fat i dem. Sejlene var af svært lærred, der var udspændt over et netværk af trælægter på venstre side af vingen, og sejlene var i kanten forsynet med reb til at binde fast på bagsiden af lægterne, rebene var så lange, at det kunne klares fra omgangen. På højre side var vingen udstyret med træplader, som vi også fjernede, når det blæste meget, ellers kunne møllen løbe løbsk, og det var mølleren meget bange for, idet "persen" så ikke kunne standse den igen. Vinden måtte ikke komme lige forfra, men lidt på skrå, så var der mere kraft i den. Når arbejdet for dagen var endt, blev vingerne altid stillet i "saks" - som et kryds, aldrig som et kors, - om det skyldtes gammel overtro eller andet, ved jeg ikke, måske var det for at mindske risikoen for lynnedslag under tordenvejr

Andet arbejde end i møllen

Udover arbejdet på selve møllen, havde jeg også tjan- sen med at bære vand fra vandposten, der stod midt i gården, ind i køkkenet. Jeg skulle hente brænde og tørv ind til komfuret m.m. Det var meget rart, for Møl- ler Hansen kunne ind imellem være noget gnaven. Kun når det var vaskedag, var jeg knap så tilfreds. Jeg blev nemlig sat til at betjene en såkaldt vaskemaskine. Det var et tre-benet kar med låg, en opsats midt på med tandhjul og en stang med håndtag, som skulle vippes til højre og venstre hele tiden. Fra tandhjulet gik en stang ned i karret, og på den var tre træpinde, som drejede rundt og trak vasketøjet frem og tilbage, når jeg vippede med håndtaget. Det var meste store ting som lagener og lignende og det var træls at stå der og vippe håndtaget frem og tilbage hele dagen, så jeg var glad når mølleren henad 4-tiden tabte tål- modigheden og kom og hentede mig op til møllen. Føromtalte Laurits Nielsens kone Sofie var i øvrigt altid med til at vaske, når Ane Hansen havde vaskedag.

En tur, der nær var gået galt

Jeg var i to år på Ledøje Mølle, de første 1½ år ved møllet, hvor jeg lærte alle bønder og husmænd i omegnen at kende. Det sidste halve år var jeg ved det lille landbrug, der hørte til møllen. Der var 9 tdr. land og der var to heste, seks køer og nogle svin. Desuden skulle der en gang om ugen køres en tur rundt til man- ge forskellige steder i omegnen med vare fra mølleri-

*Ernst's konfirmation i 1939. fr.v. Cort Ytt
Cortsen, Elenora
Ernst, mor Johanne, Aase Rigmor, Solveig.
Foto: Axel Jacobsen*

et: korn, skråning til grise og hønsefoder, og ind imel- lem blev der også kørt et læs sække med korn til Røde Vejrmølle, Taastrup Motormølle samt købmand Reeh i Ballerup. Disse ture blev altid foretaget med den store fjedervogn, der kunne tage mange kornsække. På sådan en tur til Ballerup med alt, hvad vognen kunne bære, var det ved at gå galt. Ved Stuvehøjgård i Agerup var der dengang en meget stejl bakke ned til selve byen Agerup og for enden af bakken nogle sving. På vej ned ad bakken havde hestene svært ved at holde igen på læsset, og halvvejs nede skete der det, at bringekoblerne, der går fra hestene ned til for- enden af vognstangen mellem hestene, gik løs. Med det resultat at denne forenden faldt ned på vejen, så under den videre vilde kørsel stod gnisterne om ørene på hestene. Styre kunne man jo ikke, når stangen gled rundt på jorden, så kørslen foregik sådan cirka midt på vejen,. Da vognen skubbede bagpå hestene gik også et par skagler løs. Men omsider nåede vi da foden af bakken uden videre uheld, og så var det hur- tigt ned fra vognen og få kobler og skagler sat på plads. Jeg var heldig, at der ikke havde været mod- gående færdsel, jeg kunne jo ikke have drejet til siden, og udsynet var fra begge sider lukket af træer og buske ved svingene for enden af bakken.

Det var lidt om min tid på Ledøje Mølle, det meste af møllen står endnu, men vingerne og de øverste etager er forlængst væk, ligesom omgivelserne også ser ganske anderledes ud, når man kører forbi i dag.

Smørumovre set fra luften 1975.

Livet i landsbyen Smørum 1900

af Margrete Nørregaard

Skolen lå midt i byen og vejen forbi skolen dannede for mig skel mellem gårdmandsfolk på sydsiden og husmandsfolk på nordsiden og jeg færdedes med samme glæde på begge sider. De sociale og politiske rørelser der var i tiden mærkede et barn som jeg ikke noget til, og jeg filosoferede ikke over at tingene kunne være anderledes. Min fader (J.P.Jørgensen) var højremand, vi abonnerede på "Dagens Nyheder" og "Roskilde Avis". Gårdmændene var venstremænd, enkelte radi-

kale og de abonnerede på "Roskilde Dagblad" eller "Roskilde Tidende" og måske "Politiken", og arbejderne var måske socialister, men de abonnerede på "Aftenposten", det billigste af de Ferslevske blade, og det var de flere om at holde.

Når jeg tænker tilbage på, hvad der dengang gjorde størst indtryk på mig, selv om jeg syntes det var naturligt og ikke kunne være andet, var det store, ja næsten uovervindelige skel, der var mellem velhavende og fattige, mellem gårdmænd og husmænd. Det var næsten utænkeligt at en gårdmandsdatter kunne gifte sig med en husmandsøn eller omvendt. En medvirkende årsag har vel været at en fattig pige eller karl ingen medgift havde, og det var nu ikke så ondt, som det lyder, for også den gang var generationsskiftet i landbruget et problem, og for at løse det behøvedes penge.

Folkene i Smørumovre

Først vil jeg gå henad det lille stræde, der lå nord for skolen. Her lå syv småhuse; disse huse ejedes af deres beboere, der blev kaldt husejere i modsætningen til de folk, der boede til leje og blev kaldt indsidere og stod lavere på rangstigen i vort lille samfund. I to af husene i strædet boede familier med børn, i de andre fem boede enlige kvinder, fire af dem enker, der havde mistet deres mænd som følge af lungebetændelse, der dengang var en frygtet sygdom, som man ingen midler havde imod. Hvis et menneske havde fået lungebetændelse, betød det næsten altid den visse død. Ordet lungebetændelse blev altid udtalt med dyster stemme og alvorfulde miner, der gjorde et dybt indtryk på mig. Da penicillinet efter anden verdenskrig blev tilgængelig i en almindelig lægepraxis, syntes jeg, at det var en stor gave til menneskeheden, men det kan I slet ikke forstå.

Den ene af enkerne fortalte mig mange gange hele hendes mands sygdomshistorie, hvorledes håb og frygt afløste hinanden, indtil krisen kom den 9. dag og det var forbi.

I et af husene boede en ugift pige, Karen Sypige, der ernærede sig ved at brodere hedeboysning på duge og lyseduge efter mønstre, som hun selv tegnede. Hun solgte dem til minimale priser til en forretning i København Salomon Davidsen på Amagertorv, der solgte dem videre til rige amerikanere med kæmpefortjeneste. Hun var lille og rundrygget og havde milde øjne og var tilsyneladende glad og tilfreds. Hvordan disse kvinder klarede sig økonomisk, er mig en gåde. Deres nøjsomhed er helt ufattelig for os. Hver enke havde sine bestemte steder, hvor hun hjalp til med vask og hovedrengøring - ikke malkning, det var kun for yngre koner. Marie, der boede i et af husene, hjalp til hos os. På gårdene hjalp de også i høstens tid i køkkenet og det samme ved slagtingerne forår og efterår og ved juletid og lign. De har nok fået et stykke flæsk og måske en ende medisterpølse og lidt sortpølse med hjem.

Grøntsager og kartofler havde de selv i deres lille have, et par høns eller 10-12 stykker havde de også, og til dem fik de lidt småkorn på gårdene, hvor de hjalp. Desuden strikkede de strømper for folk og vaskede og stoppede på gårdene for karlene. Når jeg mindes disse kvinder, synes jeg altid, der var solskin i de små stuer med de hvidskurede gulve og pelargonierne i vinduerne. De var milde og venlige og beklage-

Margrete fotograferet i ca. 1902, hun var født i 1894 i Hove skole.

de sig aldrig.

Når folk blev 60 år kunne de få alderdomsunderstøttelse, hvis de var ubemidlede. Al anden hjælp fra det offentlige regnedes for fattighjælp og medførte tab af stemmeret.

I huset for enden af strædet boede en familie med to piger, jævnaldrende med mig, og det var mine lege-kammerater i min tidligste skoletid, ja leg er så meget sagt, for børn på landet legede ikke ret meget dengang. Disse piger måtte efter skoletid hjælpe med

arbejdet ude og inde, og hvis jeg ville "lege" med dem måtte jeg deltage i arbejdet. Om vinteren spandt deres moder uld for folk til strømpegarn og det var pigernes arbejde at karte ulden d.v.s. rede den ud og ordne den i 25-35 cm lange ruller(tejer) som kunne spindes fra rokken. Også jeg blev udstyret med et par karter, men jeg må have manglet hånddelaget, for mine tejer blev altid kasseret. Om sommeren havde vi mange andre gøremål. Familien havde om sommeren lejet græsningen på vejkannten, og de havde to geder, der græssede der, tøjret, så de ikke generede færdslen. De skulle hentes hjem hver aften, og det var nogle genstridige krabater at få hjem. De skulle altid stange, dels den anden ged og dels gedetrækkeren, men lammet var lille og sødt og det fik jeg lov til at trække.

At samle aks efter høst

Efter høsten samlede vi også aks på markerne. Hver familie måtte spørge om tilladelse til at sanke aks på en gårds marker, og nogle gårde var mere eftertragtede end andre, afhængig af, hvor tæt gårdejereren rev med hesteriven. Det er ikke uden grund, der står i sangen: "Riv ej alt for tæt, fuglen og den fattige skal også være mæt". Når vi sanke aks fik vi en akspose - et forklæde med en stor lomme - bundet på maven, jeg lige som de andre, men jeg fik aldrig ret meget i min pose. Aksene blev plejltærskede i mandens lo, rugen fik bageren mod at levere brød til familien, og på den måde havde de brød til det meste af vinteren, og byg og havre til høns og geder. Familien nænnede aldrig selv at spise de æg hønsene lagde, de blev solgt til en opkøber. Kornet(læg mærke til at sjællandsk hedder byg: Korn) fik gederne sammen med høet fra vejgrøften og så leverede de mælk til familien hele året. Vi samlede også kommen i vejgrøfterne, den skulle formodentlig bruges i gedeosten. Men heller ikke her var jeg noget geni, jeg fik næsten kun forkerte frø i min pose, men heldigvis døde ingen af forgiftning.

Denne familie var mere stræbsom og flittig end gennemsnittet. Om sommeren - forsommeren - gik de i tørvemosen. Der var jeg ikke med. De startede ved 4-tiden om morgenen, mand, kone og børn med mad og øl og kom først hjem kl. 9-10 om aftenen. De skar som andre arbejdere tørv "til hælvten" d.v.s. ejeren af mosen skulle have halvdelen af de tørv, de skar og de selv den anden halvdel. Tørvene stakkedes, og når de var tørre, lånte de en søndag, når vejret var godt og tørvene tjenlige, hest og vogn hos gårdejereren og kør-

te deres halvpart hjem i tørvehuset, så havde de brændsel nok til hele året. Måske har de også skåret lidt tørv ekstra - mere end de havde brug for, og de kunne sælges til ejeren mod kontanter. Ellers var manden daglejer på en gård om sommeren. Daglønnen var 3 kr. om sommeren + kosten for en dygtig arbejder, og om vinteren kun kosten og da bestod arbejdet i plejltærskning.

Margrete og hendes halvsøster Astrid Pouline Jørgensen f.1878 i Hove skole, hun blev senere forstander for et tuberkulosehjem.

Jens Vejmand i Smørumovre

Hvis pigernes fader ikke havde arbejde på en gård om vinteren, "tog han en favn sten på vejen" d.v.s. han sad ved vejkannten og slog sten til skærver for kommunen lige som Jens Vejmand "med klude om sit

ben", men i stedet for læderlap for øjet havde han stenbriller, d.v.s. briller med fint ståltrådsnet i stedet for glas. Jeg har aldrig kunne forstå, at Jens Vejmand kunne se at ramme stenene, når han havde læderlapper for øjnene. Mon det ikke er en fejlhuskning af Jeppe Aakjær.

Disse skærver blev lagt i bunker af en bestemt størrelse, målenheden var en favn og jeg husker endnu det kæmpestore vinkelmål, hvormed man målte bunkerne. Spændvidden mellem benene var 3 alen, en favn. Prisen på en favn kender jeg ikke. Denne form for arbejdsløshedsunderstøttelse var i visse kommuner i brug helt til ca. 1925-30. Skærverne blev brugt til vejmateriale. Hvert efterår blev der lagt et tykt lag på kommunevejene, undertiden men ikke altid med grus over. De blev så i vinterens løb kørt ned i den plørede vej for at "jævne den vanskelige vej" som Jeppe Aakjær skriver. Men lige efter at skærverne var lagt på, var resultatet i hver fald for fodgængere det modsatte.

Det er trist at tænke på, hvor mange skibssætninger og dysser der i disse år er blevet hugget til skærver, efter at de havde stået i flere tusind år.

I huset nærmest skolen boede en arbejdsmand med kone og fire børn. Af en eller anden mig uforståelig grund var denne familie meget fattigere end mine legkammeraters familie. Faderen var byens bedste arbejder, og konen havde malkeplads og høstplads og roer på akkord og et par vaskesteder m.m. Kun sjældent havde hun tid til om søndagen at pynte sig og gå i kirke eller til anden "fest". Men når det skete, blev håret sat. Foråret altså i 2 flade bølger ved hjælp af sødet hvidtøl, og så blev den fine guldnakke taget op af kommodeskuffen og arrangeret med "lin" og silkebånd på det friserede hår. Hun fortalte med stolthed, at det var et arvestykke fra hendes moder, og det har den sorte kjole sikkert også været. Jeg overværede flere gange proceduren. Marie og Maren i strædet bar også guldnakker, når de var pyntede - hedeboegnens smukke hovedbeklædning - og det samme gjorde de fleste af de ældre koner. Gårdmandskonerne havde "lagt huen" og anskaffet hat, hvad der ikke klædte dem.

Når jeg har skrevet så udførligt om arbejderklassen dengang er det for at forklare baggrunden for arbejderbevægelsen socialismen, der fra København bredte sig ud over landet i disse år.

Om de velsituerede gårdejere har jeg ikke nær så meget at fortælle, selv om jeg kendte lige så meget til deres livs vilkår som arbejderne, fordi deres måde at leve på var den samme som mine forældres, og i grunden er den omtrent den samme som nu, når man bortlimerer de tekniske fremskridt - også automobiler og elektrisk lys.

Fra Nonnegård

Lige overfor skolen, på sydsiden af landsbyens hovedgade, lå byens største gård. Da jeg var 9-10 år, giftede ejeren sig med en ganske ung og ualmindelig rar kone. Der kom hurtigt små børn, og da jeg som andre piger i den alder syntes, at alle små børn var søde at lege med, kom jeg der næsten daglig. Desuden hentede jeg mælk på gården.

Ved 9-tiden kom karlen eller fodermesteren ind med mælken fra anden malkning, og denne mælk blev solgt i bryggerset som konsummælk til de af byens folk, der havde behov for at købe mælk. Prisen var 10 øre pr.pot - en pot er lig med en liter - og denne indtægt "mælkepengene" var konens indtægt. Hvis karlen ikke var kommet ind med mælken, når jeg kom, måtte jeg vente i køkkenet. På denne gård spiste folkene i køkkenet og jeg så hvad frokosten bestod af. En hel spegesild, trukket lige op af tønden til hver mand(der dog afgav halestykket til pigen) der selv gjorde den i stand, rugbrød, fedt, margarine, spegepølse, skummetmælksost og en snaps; skønt snapseflasken stod på bordet, overvågede forkarlen at ingen tog mere end een snaps. Endvidere stod der på bordet en ølkande med låg. Om vinteren hvidtøl, om sommeren skibsøl, tappet af et anker i kælderens leveret af bryggeriet hver 14.dag. På denne gård spiste manden og konen i stuen, men de fik samme mad som folkene.

Det daglige brød

Dagen begyndte tidligt på en gård. Når klokken var syv, kom folkene ind til morgenmad. Pigen havde tændt op i komfuret og lavet morgenmad. Karlene havde stilet og fodret hestene og fodermesteren og malkekonen var færdige med morgenmalkningen (håndmalkning). Mælken var hældt i spande(junger) og sat ud ved landevejen, hvor den skulle være inden kl.syv. Derfra hentede en vogn, der kørte mælk fra hele byen, den og kørte til Måløv station. Her blev den sat ind i en særskilt vogn, der blev koblet fra på Fre-

Margrete's halvbror Christian Frederik f. 1884 i Hove skole. Han omkom i Florida.

deriksberg station, hvor de respektive mælkehandlere stod parat til at hente mælken og allerede ved 9-10 tiden kunne den være i butikkerne. Nogen form for pasteurisering fandtes ikke og epidemier som følge af bakterier i mælken (streptokokker) kunne forekomme. Men tilbage til morgenmaden, den bestod af kaffe og rugbrød med margarine; og så gik alle til deres arbejde i hus og stald. Frokosten kl 9 har jeg fortalt om. Middagen har jeg forstået var sulemad: hvidskålssuppe, grønkålssuppe eller gule ærter, alt med flæsk til. Eller de fik vælling, grød og stegt flæsk eller frikadeller. Om søndagen vankede der suppe med kød til eller måske sødsuppe. I tiden umiddelbart efter slagtning vankede der fersk kød, medisterpølse, blodpølse, finker og sylte.

Efter middagen var der middagssøvn for karlene og opvask og sysling for kvinderne. At "sysle" betød at hente brændsel og vand ind så det var parat til næste morgen. Klokkeren to var der kaffe med sukkerknald, og så tog man igen fat på arbejdet. Om sommeren fik fol-

kene midt aften kl.4. Hvis de arbejdede i marken og vejret var godt, fik de den bragt ud. Det var smurt mad og en ølbimpel, og derefter tog man sidste tårn til kl 7. Så var der te og margarinemadder og derefter fyraften. Om vinteren var arbejdsdagen kortere og midt aften blev strøget.

Julen i Smørum

Lige før jul og i tiden mellem jul og nytår var arbejdsgangen dog lidt anderledes, både ude og inde. Ude havde man travlt med at få alle vogne og redskaber i hus og få dem smurt og efterset. Efter gammel skik skulle de være i hus inden jul.

Inde var der travlhed med storvask (julevask) rengøring (ekstra godt) og slagtning, der var en omsættelig proces, da man hverken havde fryser eller elektrisk kødhakkemaskine, jeg skal ikke gå i detaljer angående grisens behandling. Og endelig var der bagningen, stor eller lille efter behov og pengepung. Juleaften spiste folkene sammen med manden og konen på gården. Maden var risengrød med smørhul af kanel, flæskesteg, ribbensteg og medisterpølse. Skikken med juletræet var så småt begyndte at trænge frem, og man har vel også sunget en salme eller to. Efter aftenkaffen med kager spillede man kort om pebernødder, og inden man gik i seng, gik karlene ud og gav hestene et ekstra foder. Hunden og katten fik også ekstra, men mig bekendt satte ingen risengrød til nisser.

I juledagene og mellem jul og nytår blev kun det strengt nødvendige arbejde udført i disse halvhelligedage, og man fik bedre mad (slagtemad) end sædvanligt og på enkelte gammeldags gårde fik man kun sigtebrød ikke rugbrød.

Nytårsaften var omtrent som juleaften med risengrød og flæskesteg og måske æbleskiver til aftenkaffen. Helligtrekongersaften var maden risengrød og kliptisk, og efter helligtrekongersdag var julen forbi, og hverdagen begyndte igen.

Mens jeg er ved det kulinariske, vil jeg fortælle om påskens madskikke. Jeg kan huske, at på de gammeldags gårde eller rettere i gammeldags familier fik hver af folkene - også husmanden og drengen en snes kogte æg, som de selv måtte holde hus med og gerne tage med hjem. Skærtorsdag fik man grønkålssuppe med ni slags kål. Det har sikkert været en skik, der havde rødder langt tilbage i tiden, for inden man

kendte til al det der med vitaminer, vidste man, at efter en lang vinter trængte man til grønt.

Men efter disse helligdagssidespring må vi tilbage til hverdagen. På den gård jeg fortæller om (Nonnegård), deltog konen og ældstepigen ikke i markarbejdet, men sad i dagligstuen, når der ikke var noget særligt, de puslede om børnene og syede eller stoppede.

Aftenen tilbragte gårdejereren, hans kone og børnene, hvis de var store nok, i dagligstuen. Manden læste avisen eller ordnede regnskaber, konen læste "Ugens Nyheder", det almindeligste ugeblad, - som vi også holdt - eller hun strikkede og broderede. Alt foregik omkring det runde bord midt i stuen med hængelampen over. Ude omkring i stuen var der mørkt. Børnene læste lektier ved bordet eller legede på gulvet.

Tjenestefolkene

Tyende, almindelig omtalte som folkene, tilbragte den sparsomme fritid i folkestuen, der skulle være opvarmet om vinteren ifølge tyendeloven. På mindre gårde sad husbonden, madmoder og deres børn i samme stue. Og på sådanne gårde sørgede man for at fæste pæne ordentlig folk. Pigerne syede på ting til sig selv og karlene spillede kort, 66 eller sjavs, eller læste seriehæfter: Nick Carter eller lign. hvad ved jeg, de var forbudt for mig.

I sommertiden stod karle og drenge også på gadehjørnerne og snakkede og røg motor? eller grøn Cecil. Ved sengetid gik hver til sit. Pigen gik til pigekammeret, der lå bag køkkenet og karlen eller karlene til karlekammeret, der altid lå i staldbygningen, lige op ad hestestalden, vistnok for at de kunne høre, hvis der var noget galt i stalden eller for hurtigt at kunne redde hestene, hvis der skulle opstå ildebrand.

Brandvæsenet i byen

Den stadige skræk for, at den "røde hane skulle gale" lå dengang i sindet hos enhver landmand. Et tørt stråtag fængede let. Hvis en vagabond fik lov til at ligge i laden om natten, måtte han først aflevere sine tændstikker; dog havde han tit en ekstra æske, som han ikke afleverede. Vagabonders uforsigtighed med tændstikker var en hyppig brandårsag, andre årsager var lynnedslag eller væltet staldlygte.

Hvis ulykken skete, var det en omstændelig sag, at tilkalde brandvæsenet. Husk på der kom ikke telefon til byen før 1906, og det var kun de store gårdmænd samt købmanden og kromanden, der havde telefon.

Mine forældre har aldrig haft et sådant apparat. Hvad gjorde man så? Man skulle alarmere brandfogeden, en gårdmand i byen, så hurtigt det lod sig gøre. Hvis det var en udflyttergård, blev en karl sendt af sted på en hest. Hvorfor tog han dog ikke sin cykel? spørger I. Men næsten ingen havde cykler dengang.

Brandfogeden greb sit brandhorn (et kohorn), tog sin kasket på og gik rundt om gadekæret og blæste. Når han havde gået et par omgange, og når det ridende bud var sendt ud til gårdene på marken, låste han døren op til sprøjtehuset, hvor byens sprøjte stod. Den blev så læsset på en vogn, forspændt to heste og sammen med brandslangerne - der altid var utætte - kørt så hurtigt som muligt til brandstedet. Sprøjten var en håndpumpe og skulle betjenes af 8 mand, den er nu kommet på museum. Imens havde de andre gårdere fået spændt for og havde fyldt brandtønderne med vand (de lækkede altid) og læsset dem på vognen, og nu gik det i fuld fart til brandstedet, men der var sjældent meget at redde, når de kom. Dog havde ejeren som regel med naboens hjælp prøvet at redde dyrene, først hestene og hvis der var tid inden taget skred, da køer og kalve. Høns og svin stod ikke til at redde, de løb altid ind i ilden igen. Dyrene blev reddet før indboet på gårdene, og maskiner og vogne kom sidst.

Borgerligt ombud

For at brandmatriellet kunne være i nogenlunde orden, skulle brandfogeden holde sprøjteøvelse en gang om året; altid om sommeren, når der ikke var travlt i marken. Så blev sprøjten trukket ud, og gårdene skulle møde med deres brandtønder. Hver gård havde 2-4 eller flere tønder efter størrelser og vandet tog man fra gadekær eller mergelgrave.

At være brandfoged var et "borgerligt ombud" dvs udpeget af sognerådet til at varetage dette hverv. Kun sygdom var gyldig grund til at unddrage sig pligten, og "ombudet" skiftede med visse mellemrum.

Et andet "borgerligt ombud" var skorstenssyn. For at tage vare på, at skorstenene blev holdt i orden, rensede og tættet, udpegede sognerådet 2 mænd til "skorstenssyn". Det var i regelen 2 gårdmænd med lille jordtilliggende, og det var et hyggeligt job at få. Det var skik, at de hvert sted, hvor de kom for at syne, fik en genstand, og derfor var de ud på eftermiddagen temmelig beduggede. De måtte støtte sig til hinanden for at holde sig på vejen, og det var ikke altid det lykkedes, og nogen effektiv kontrol var der ikke.

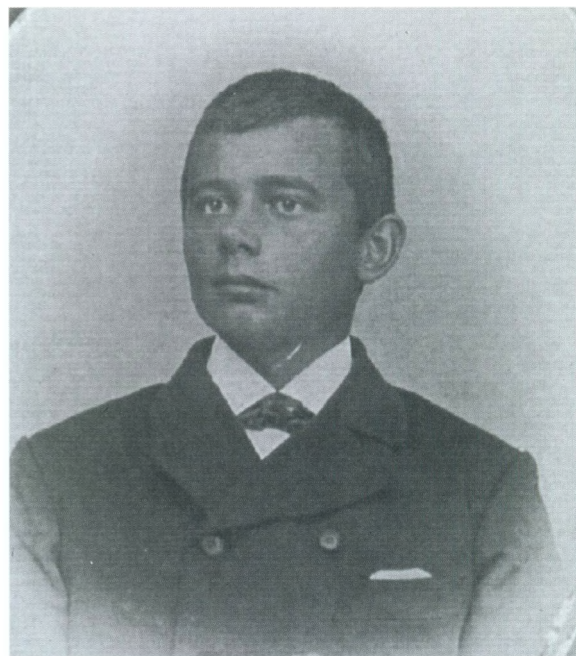
"Borgerligt ombud" var ulønnet, og det var ikke altid så fornøjeligt som "skorstenssynsmand". Der var udkrævet 2 mænd til ligsynsmænd, de kunne "syne" et lig og skrive en dødsattest, hvis lægen ikke blev tilkaldt.

Og endelig var snefoged et borgerligt ombud. Han havde ansvaret for at vejene var fremkommelige i tilfælde af snevanskeligheder. Een, to eller flere skulle efter ejendommens størrelse give møde med skovl, når snestormen var holdt op, og de skulle så arbejde til vejene var ryddet i en kørebane, de arbejdede dog kun om dagen. Hvis der var høje driver, som skjulte for udsigten, kastede man en vigeplads, der blev afmærket med en halmvisk på en kost. Hvis sneen begyndte at fyge eller jordryge, føg kørebanen hurtigt til igen. Undertiden måtte mændene gå på landevejene fjorten dage eller mere. I husker nok den lange allé ved Edelgave, den var svær at holde farbar.

Gårdene fik arbejdsslæderne frem og trak hestene til smeden for at få dem bråtede(skoede så de kunne stå bedre fast på is og i sne), og i løbet af en dags tid var den nødvendige kørsel med mælk og varer i gang igen. Til personkørsel havde man kaner og en kanetur om aftenen i klingende frost var en skøn oplevelse. Mens jeg skriver dette(aar 1979) har hele den sydlige del af Danmark været dækket af en tyk sneedynge, og landsdelene har været uden kontakt med omverdenen i over en uge. Både tog- og landevejstrafik og telefonforbindelse har været ude af funktion. Mine tanker gik tilbage til min barndoms snevinter, der måske ikke var så voldsomme, men dog voldsomme nok, og jeg begyndte at tænke over, hvorfor det gik så galt i Sydsjælland og Sønderjylland og hvorfor vi klarede os bedre med vore primitive hjælpemidler.

Når vinteren var over os.

Primitive var måske nøgleordet. Vi var mere i kontakt med naturen, mere primitive og indstillet på at klare os selv, end man er i vort avancerede og elektrificerede samfund. Vi indstillede os på, at sneen kunne komme, og derfor sørgede vi for at have vort beredskab i orden. Om efteråret, sidst i november, blev pumpen i gården pakket ind i halm, og kost og skovl blev sat i bislaget, så vi i givet fald kunne skovle os igennem til hønsehuset, hundehuset og brændehuset. Vi havde altid to spande vand inde og fyldte tørvekurven i køkkenet sammen med tørt optændingsbrænde, og fyldte kokskassen, så kaffe og mad kunne vi let lave. Og når

Endnu en halvbror Jens Peder Jørgensen f. 1880 i Hove skole. Han sejlede med Georg Stage og var i San Fransisco under jordskælvet i 1906, senere forsvandt han i Alaska.

snestormen kom, vovede vi os kun ud, når det var strengt nødvendigt.

Når så vejene igen var ryddede, kunne vi igen færdes til fods eller i kane. Selv vores andenrangs Frederiksbandsbane klarede sig med sneplov foran lokomotivet. Jeg erindre kun een gang, hvor toget var stoppet i tre dage, og det var ganske exceptionelt.

Børnene omkring 1900.

Nu har jeg fortalt om de voksnes dagligdag, om deres pligter både i privatlivet og i den offentlige sektor, men børnene har vi ikke hørt ret meget om, efter de sagde farvel ved skoledagens slutning. Ringe eller slet ingen tid fik de til at lege i, sådan som børn leger i vore dage. Når de kom hjem fra skole, stod maden i ovnen, hvor den havde stået siden middag, da de voksne spiste. Når de havde spist skiftede de tøj. Pigerne ombyttede skolekjolen med hverdagskjolen og det rene forklæde med det halvnussede fra sidste uge; det var dog ikke

alle, der havde noget at skifte med, og så gik de igang med deres pligter; børnepasning og forskelligt husarbejde for de heldige. De mindre bemidlede måtte hjælpe til med udendørs arbejde om sommeren, og hen på efteråret kunne det være strengt.

Jeg mindes deres hænder med store dybe revner efter roeoptagning eller med store frostknuder.

Også drengene måtte skifte tøj, inden de begyndte på arbejdet i stald og mark. Hvis forældrene havde jord, kunne de gøre nytte hjemme, men arbejdernes sønner kom ud at tjene i 9-10 års alderen, ihverfald om sommeren. De fik kosten og et par træsko og en ganske lille pengeløn. Sådanne små drenge havde det ikke altid lige nemt. De måtte tidligt op om morgenen for at flytte køer inden de gik i skole, og når de kom fra skole, var der arbejde til dem hele dagen. al gang foregik i trav. Skoletiden var deres hviletid. Om efteråret blev køerne sluppet løs på græsmarkerne, hvor drengene vogtede dem. Sådanne efterårsdage kunne drengene have det hyggeligt, hvis de var flere sammen og vejret var godt og køerne velvillige. De krøb i ly bag diget og tændte bål og stegte kartofler. I mørkningen fik de fleste en times tid fri til at lege, inden de blev kaldt ind til aftensmad og lektielæsning. Kun om vinteren når der var is på gadekæret, fik man lov at lege noget længere, og så var der liv og glade dage. Nogle løb på skøjter og andre på deres træsko. De med træskolavede glidebaner (på sjællandsk hale-skred, glide-hale), hvor de kappedes om, hvem der kunne hale længst. Undertiden fandt drengene på at lave "bovneis" inde ved bredden, d.v.s. de huggede isen i flager og så sprang de fra den ene flage til den anden. Drengene har altid elsket det risikofyldte, og selv om de næsten altid fik en våd sok, gjorde det ikke så meget med de gode uldne hjemmestrikkede strømper man havde.

Når jeg tænker tilbage, synes jeg, der var is og skøjteføre hver vinter, men måske havde jeg det som soluret, jeg talte kun de lyse timer.

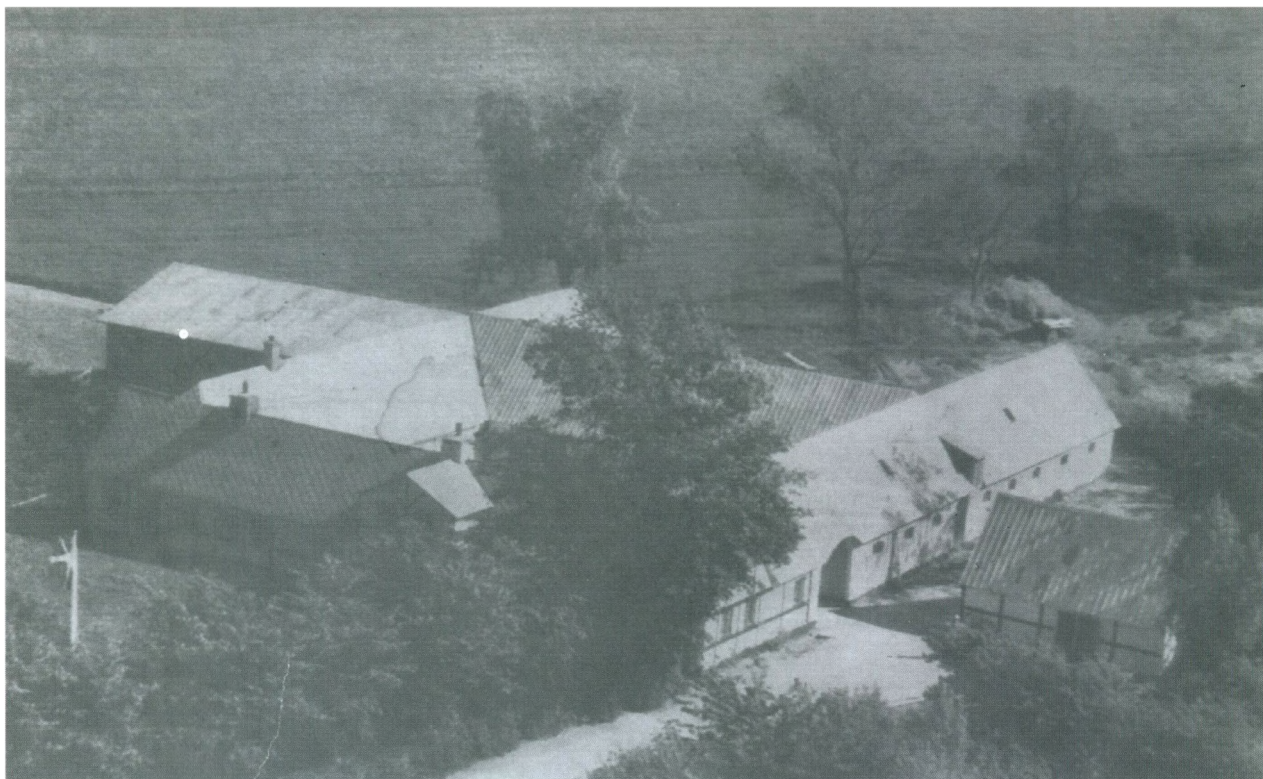
Efter aftensmaden, rugbrød med margarine og pølse, sigtebrød med ost og øl eller te, skulle der læses lektier. Først var der salmevers. Min fader vidste, at præsten ved konfirmationsundervisningen forlangte en hel salme lært udenad til hver gang, og han vidste også, hvilke salmer præsten forlangte. For at hjælpe børnene, fik de et vers ad gangen for af disse salmer i skolen. Så var der katekismus med Luthers forklarings-

ger, de skulle også kunne udenad sammen med skriftstederne. Og så var der bibelshistorie, også med remser, jeg husker endnu navnene på de 4 store og de 12 små profeter. Dem har jeg haft megen glæde af senere i livet, når jeg løste kryds og tværs.

Og tilsidst var der tabeller. Den lille tabel skulle kunne perfekt, og de viderekomne skulle også kunne den store tabel. Efter al den lærdomstiegnelse var der "pligtstriking" for pigerne, alle piger var flinke til at strikke og derefter kunne der måske blive lidt tid til at lege eller læse "Ugens Nyheder". For drengene gik aftenen på samme måde undtagen strikning. For de små tjenestedrenge var det ikke altid så let at få læst lektier. Nogle steder sørgede husbondsfolkene for (det), andre steder ikke, der måtte de opholde sig i folkestuen sammen med karlene. Men som kuriosum kan jeg nævne, at mange tjenestedrenge var overraskende dygtige til hovedregning og grunden var, at de var vant til at spille 66 med karlene, og på den måde lærte de at tælle, ihvertfald til 66. Der blev spillet meget kort dengang af børn og unge, man havde jo intet fjernsyn.

Mens jeg har skrevet dette, er en strøm af minder vakt til live. En række mennesker har passeret revy i min erindring, nogle rige, andre fattige. De fleste rare og venlige og ingen ubehagelige eller ondsindede. Vi var et lille samfund, hvor alle kom hinanden ved. Jeg vil slutte med Paludan Møllers ord:

"Oh, fjerne Barndomstid, som os forlod, som vi forlod og som i Mindet sover"

Stangkærgård 1957.

Uddrag af Stella Sørensens erindringer

v/Rita Holm

Stella og Sigurd Sørensen kom til Stangkær i 1945

Første gang jeg så Stangkær eller ialtfald lagde mærke til gården, var da vi var på Kærhave(gård) hos Eva og Kristian. Deres første barn Annelise skulle døbes. Jeg havde den ære, at være gudmor til Annelise. Dåben foregik i Ledøje kirke, og Pastor Gottschalck døbte barnet og holdt een af sine særdeles hyggelige prædikener. Annelise slog en lille slant af sig på min

kjole, da jeg sad i kirkestolen efter handlingen. Jeg glemmer aldrig den frokost faster Eva serverede for os før kirkegangen. Næsten alt hvad man gik og drømte om af mad i krigens tid, havde Eva fået fat i. Dengang var det svært bare det at få for 1 krone leverpostej; man skulle have en gyldig grund til det forlangende. Men Eva havde fået rigtig peber til bøffen i stedet for det pulviserende cigarkassetræ, der skulle gøre det ud for peber. Ja, det kunne også bruges som kanel, men så var forarbejdningen lidt anderledes. Ja, og ris til Ris álamande til desserten til middagen fik vi også, og i vanillekransene var der rigtig vanille. Vi skulle være hjemme til spærretid og ilede ned til bussen, der gik til toget til Frederikssund. Da vi løb ned ad vejen, så jeg den gamle gård ligge dernede på marken ved Flodvej og lyste i solen med sine lave gulkalkede bindingsværkslænger og sit stråtag. Jeg husker tydeligt

jeg sagde til Sigurd; hvad er det for en røverborg. Gården var fra 1790 og nok ikke så velholdt, som den kunne blive. Lidet anede jeg dengang, at den skulle blive vort hjem i mange år. Et dejligt hjem i glæde og sorg med alle børnene omkring sig.

Vi kom til Stangkær fra Strandgården i Hornsherred og der var nok at tage fat på i Smørum. Der var stor forskel på vores start i Smørum, Stangkærs jord var af høj bonitet; tilgængæld var alle bygningerne ældgamle, men her var hyggeligt, og tænk så var der El, og dermed elkørfur - vand indlagt o.s.v. Det var en stor lettelse.

De første år på Stangkær

Det første år vi var på Stangkær, standsede krigen lige ved Danmarks dør d.5 maj 1945. Jeg var alene hjemme, alle på gården var til et møde, som dengang blev holdt ovre på Langdyssegård hos Krogh. Jeg hørte glædesbudskabet i radioen og snart kom alle mand hjem fra Langdyssegård, og vi glædede os sammen over, at krigen var slut. Næste dag spændte Sigurd for jumben og så kørte vi en tur sammen med faster Eva og onkel Kristian, for at se hvordan det stod til i omegnen. Nogle steder mødte vi tyske soldater på tilbage-march. De så sølle og trætte ud, mange steder så vi også frihedskæmpere og hjemmeværn. Vi boede jo ikke langt fra den store Værløse flyveplads. Der var en mærkelig stemning overalt; men selvfølgelig var glæden størst. Det var som om vi ikke vidste, hvad der skulle ske, og slet ikke hvad der var skete under disse fem slemme år. Efterhånden som aviserne bragte sandheden om alt det frygtelige, der hændte i koncentrationslejrene, var vi rædselsslagne. At det kunne hænde her i Europa, lige ved vor dør, det var jo forfærdeligt.

Efterhånden vænnede vi os til, at vi måtte tænde lys uden mørklægning, men rationeringsmærkerne blev vi ikke kvit før længe efter krigens ophør.

Under turen rundt i Smørum og Ballerup kom vi gennem Harreskovby. Da vi kom ned ad den lange bakke gennem byen, brækkede den ene vognstang og vi var ængstelige for farten ned ad bakken. Vi stod af og mændene tog sig af at få køretøjet til Smørum, mens Eva og jeg gik den lange tur over Jonstrup, Ballerup til Stangkær.

Kartoffelavl i Smørumnedre

Når jeg tænker på kartoffelavl på Stangkær, var det

meget anderledes end i Hornsherred. Vi havde stadig tidlige kartofler til grøntorvet og de skulle samles op ved håndkraft. Det var ikke muligt at få skolebørn til arbejdet, så vi havde en del koner fra Smørumovre og Smørumnedre, der de år pillede kartofler hos os. Vi havde også reelle kartoffelhandlere, som vi solgte de kartofler til, som vi ikke selv kørte på torvet. Onkel Kristian fra Kærhavegård og Sigurd diskuterede dyrkningsmetoder og priser når vi mødtes, og det var en god indtægt hvert år med disse tidlige kartofler, men vi nåede aldrig at komme før samsingerne. Samsø har den fordel, at frosten ikke så let kan beskadige de tidlige kartofler. Det er jo et trist syn en morgen i maj, at se hele marken hærgnet af frost. De lange lige rækker af små nyopdukkede kartoffeltoppe svedet af, af nattefrosten. Så er enhver chance for tidlig høst borte. Samsø ligger jo omgivet af vand og dermed varmere vejr om foråret, end vi har på Sjælland.

Vi havde en del store hoteller, vi leverede kartofler til, men det var med vinterkartofler. Dem kørte Sigurd selv ud, og så havde han en fast runde i ugen med en masse snak og kaffedrikning i de forskellige hotellere køkkener. Men ærlig talt det var da også en masse arbejde med kartoffelsække, der enten skulle i kældre eller op af trapper. Nogle år leverede vi til eksport. Skibene lå ved "Larsens Plads" i Københavns havn. Et år leverede vi flere tusind tønder og kontrollen var temmelig skarp. Vi stod hjemme i stalden og syede sække, en særlig teknik som man egentlig hurtigt lærte. Sækkene blev læsset på bilen og så afsted til skibet. Kontrollen kasserede hele læsset. Så kørte chaufføren en tur rundt i byen og så tilbage til skibet med samme læs. Jo nu blev de godtaget. Hvad kriterier gik de egentlig efter?

Vi havde hvidkål et år og med dem gik det på samme måde. Vi pudsede hvidkålshoveder i en uendelighed og kørte afsted og de blev kasseret, sådan hvert andet læs. Køerne fik de hvidkålshoveder Grøntorvet og eksporten ikke kunne aftage. Ligeledes gik det med rødbederne, køerne gumlede rødbeder og mælken var smuk lyserød. Derimod kunne der være ting, der virkelig gav pote, som man siger. Jeg husker et år, vi havde nogle vældige flotte porrer, og vi var så heldige, at vi havde taget dem op til jul, så de var til at få fat på. Frosten var det år så hård og det var ikke alle der havde fået deres porrer op. Det var det rene eventyr med de porrer og såvidt jeg husker, så skete det også næste år. Ligeledes havde vi også vældige gode

Ved Kristella's,
kaldet Stella's,
barnedåb på
Mors.

opbevaringsvilkår for spiseløg, også de kunne give et godt overskud; men der var arbejde ved det altsammen. Det kunne da være helt hyggeligt sådan at sidde og pudse løg og lægge dem i kasser, og vide at de kunne sælges godt. Snakken gik, og vi morede os og drak kaffe og fortalte historier. Men jeg var alligevel glad, når de sidste løg gik på torvet.

Når man nu skal genkalde alt dette i erindringer tror jeg nok, at agurker og jordbær er noget af det mest trøstende. At gå på hovedet hele dagen, sortere og veje og pudse og pakke, når alt skulle gøres klar til torvet til næste dag, det var en slags job, må jeg sige. Men de år havde vi en meget dygtig mand her hjemme, for Sigurd kørte jo på torvet og rundt til hoteller og grønthandlere 2-3 gang om ugen. Bonde var fra Fyn og en mand på 30-35 år. Han havde været forvalter på flere store gårde, og kunne klare tingene, så jeg var altid tryk, når han var til stede.

Et hønseri på Stangkær

Nu har jeg fortalt om kartofler, så nu vil jeg fortælle om "ægget og jeg". Sigurds virkelyst var formidabel, og han havde regnet ud, at det var en god forretning at opdrætte kyllinger og sælge hannerne, og sælge æg når hønnikerne var æggeproducerende. Så jeg blev da slet ikke arbejdsløs på den ide. Hele loftet over heste- svine- og kostalden blev lavet til kyllingebørnhave. Elektriske kyllingemødre blev sat op, og vi begyndte opdræt af kyllingehaner og høner. De blev fodret efter de mest moderne principper. Kan kyllinger æde noget? Jo om de kan, tro blot det. Store læs af kyllingefoder, ungdyrfoder, æglægningsfoder og hønsekaller kørte ind ad gårdens porte. Det pippede og trippede af de små gule uskyldige vatklumper, der snart ville blive teenager og efter 3-4 måneder blev de sat over i et mægtigt rum, et loft over det nye frostfri kartoffelhus, vi havde bygget.

Først nu skulle det til at betale al den foder, de indtil nu havde ædt. Tro endelig ikke at de flotte hvide høniker var særlige fromme. Var der en høne, der havde fået rifter og blødende sår, efter at have lagt et æg, der var for stort, eller for trangt til at komme af med, ja så var de andre madammer der straks. De hakkede og pirkede i den stakkels høne til hun måtte sætte sig på enden for at få lidt fred. Sigurd malede vinduernes glas røde, så kunne de ikke så let få øje på et blødende offer. Hønsene gik på dyb strøelse, og det var en fest at komme ud i huset, når man skulle samle æg. Der var en kaglen og en munterhed, bortset fra dem der blev mobbet, altså dem der gik med blødende sår. Jeg tænker tit på al den snak om burhøns. Høns lægger kun æg, når de har det godt, og tro ikke en hønseriejer vil holde burhøns, hvis ikke de kvitterer med æg, der betaler for kost, logi og arbejde, for det er der nok af. Det hænder i vort land, at der er mennesker der laver love, eller bliver provokeret til at lave love, de egentlig ikke har den fornøden viden til at lave.

Sigurd havde fået koncession til at sælge æg. Så vi måtte købe en lys- og sorteringsmaskine. Vi fik lavet æggekartoner med firmamærke, en flot hane der galer over mutter der lægger æg. Æggene skulle sorteres i et A.B.C.D. og E størrelser, og så skulle hvert æg gennemlyses for eventuelle fejl som blodsamlinger o.s.v. Som regel samlede mændene selv æggene ind. Vi havde op til 7.000 høns en overgang. Det var sjældent jeg gik på de gamle lofter over ko- svine- og heststald, men i det nye hus over kartoffelkælderen var jeg egentlig tit. Jeg synes ærlig talt det var sjovt at samle æg ind. Nå men en dag måtte jeg ind på de gamle usikre lofter. Jeg havde travlt og glemte Sigurds anvisninger om, hvor der var sikkert at gå. Pludselig gav brædderne efter og jeg fløj durk igennem loftet og ned på cementkanten af en krybbe, hvor der stod en stud eller var det en tyrekalv. Fodermesteren, der gik og hyggede sig med at strø, så op med største forbavselse. Han vovede "den jen Yve" det ene øje. Ned kom jeg med æg der klistrede over hele mig, og sammen med støv, spindelvæv og avner, var jeg skam godt lakket til. Kreaturet der stod i båsen sprang tilbage med et brøl. Fodermesteren måbede og jeg forsvandt uden nogen kommentar ind for at blive vasket. Alt gik med sådan en fart.

Det var en god dag når Sigurd havde læsset "rugbrødet" med æg og kørte til byen med læsset. Og sjovt

når han kom hjem med gode penge og masser af oplevelser. Vi havde de store hoteller omkring hovedbanen og selve Hovedbanen og det fine bageri Bristol i vores kundekreds. På Bristol fik han tit en stor flad papæske med hjem fuld af flødekager med chokolade, creme, syltetøj, flødeskum, marcipan og meget andet godt. Det var altså uhm, uhm! Det var kager, der havde fået et lille gok og derfor usælgelige. Vi begyndte allesammen at se velnærede ud. Ak ja. Der var ikke så lidt kontorarbejde med det æggesalg. Vi var selvfølgelig momsregistrerede og alt skulle være i orden. Jeg syntes altid, at når først vi havde fået æggene pakket, var det værste overstået. Så skulle der jo skrives regninger, men jeg havde jo lært en hel del af min købmandsfar. Jeg kunne godt lide at skrive de regninger. Nu kunne man jo tage alle udgifter i betragtning og selv bestemme avancen, ellers når man solgte til æghandlere og eksportører, bestemte de prisen. Jeg tror vores børn hadede de æg. Når de kom fra skole måtte de hjælpe både med at sortere og rengøre de snavsede æg. Jeg begriber ikke at Sigurd kunne overkomme alt det arbejde med æggene. Han passede kyllinger og høniker. Han samlede æg, lavede foranstaltninger når hønsene kannibaliserede og vore kyllinger klumpede. Han bragte æggene rundt til kunder i København, Ballerup og Måløv. Og det gjorde han sammen med alt det andet der skete på Stangkær.

Da loftet faldt ned

Ja det var historien om æggene. Nu tror jeg, jeg vil fortælle om dengang loftet faldt ned over det nye svinehus, som vi havde fået lavet i en gammel længe. Svinhuset gik et stykke ind i laden og her havde Sigurd lagt nyt loft op over svinehuset, hvor der var indrette svinebåse efter nyeste metode. Oppe på dette loft lå det købte foder til grisene, og en skønne dag brast den ende af loftet, og al foderet endte i hovedet på grisene. Fars kusine Maren og min mor var på ferie hos os, og Maren og jeg havde besluttet at tage en tur til København for at gå på museer m.m. Mor havde jo sin gigt at trækkes med, så hun besluttede at blive hjemme. Maren og jeg havde en god dag og var trætte og mødige, da vi landede med bussen, der dengang holdt ved enden af Flodvejen. Kirsten og Lis stod der nede og tog imod os, og det så jo dejligt ud, at blive hentet af to søde småpiger. Men knap var vi kommet af bilen, før de med stor iver fortalte om loftet, der var faldet ned og slået nogle svin ihjel. Jeg var mere inter-

esseret i om nogen af mændene var kommet til skade, men det var de heldigvis ikke. Da vi kom hjem var mændene allerede i gang med at slagte tre grise, som var brugbare til menneskeføde. Ja, tro bare, vi fik travlt med at partere, salte og koge hen og putte i køleskab, fryser havde vi ikke endnu. Senere fik vi part i en andelsfryser, der lå oppe i Smørumovre. Nå, men grisene var ikke så store og ved forenede kræfter gik det jo også.

Da Annemarie blev stor nok, var hun meget glad for at køre med Sigurd, når han kørte slagtesvin til Frederikssund. Sigurd havde købt en gammel lastvogn, så han selv kunne levere grisene til slagteriet. En dag jeg og Mie også var med, standsede politiet os og undersøgte vognen. Den var i orden, men den gamle grønne så jo lidt brøstfældig ud, så strisserne tænkte sikkert; Her er haps, men det var der altså ikke. Så kiggede en af dem ind i førerhuset og der var betrækket på sædet i stykker. "Den går ikke", sagde den ihærdige lovens håndhæver. Noget skulle de da hå ud af ofret, de havde standset. Mie hylede i vildensky, og Sigurd stod ude på vejen og afventede dommen. "Hvad kan det gøre"; spurgte jeg. "Jo, føreren kan let få sin hånd ned i alle de pjalter, så er han ikke manøvredygtig". "Jamen foret i hans jakkelomme er også i stykker"; sagde jeg lammefromt. Betjenten svarede ikke. Og de har sikker tænk; lad os komme herfra. Sikken en familie, en skrigende unge, en åndssvag kone og en forslidt bondemand.

Nyt tag på Stangkær

Overskuddet på gården blev brugt til at forbedre bygningerne. Og hvad er der ikke at forbedre på en gammel gård? Der var stråtag over det hele, og når det er nytækket er det smukt, men forsikringen er stor og reparationerne mange. Når det stormede landede alle harver oppe på staldtaget for at holde på det, og det var jo ikke let at have harver nok til det formål. Sigurd besluttede at lægge fast tag over hele molevitten. Efterhånden var det også svært at få en tækkemand, der kunne lave et fint arbejde. Vi startede med stuehuset, og hele taget blev revet af, men heldigvis sådan lidt efter lidt. Efterhånden var det jo blevet så utæt, at vi kunne ha' nødig at ha' paraplyen slået op, hvis regnen kom om natten og man lå i sin søde søvn. Det var især nede i soveværelset, taget var utæt. Men man vidste aldrig når og hvor, det begyndte at dryppe. Hav-

de jeg dækket bord i spisestuen med hvid dug og hvad der ellers hører til, kunne jeg risikere en stor våde plet lige midt på dug og service. Det var jo ikke så rart, når man ventede gæster. Jeg sagde til børnene og pigerne, lad os løbe ud i gården, der ved man da, hvor vandet kommer fra.

Altså vi begyndte at lægge tag på stuehuset. Sigurd havde lejet presenninger i et firma i København. Så skete det at Sigurds brok blev for svært at styre og han måtte på hospitalet. Jeg var slet ikke stolt af situationen. En nat stormede det og presenningerne rev sig løse og klaprede og regerede, og det regnede. Jeg kan huske det regnede ned i klaveret. Jeg ringede til Falk om hjælp og de var som altid hjælpsomme. Sigurd kom hjem fra hospitalet og taget blev færdigt og alle besværlighederne glemt. Længe før det med taget havde vi fået lokummet ude i gården revet ned og lavet toiletrum inde i soveværelset. Det var sandelig dejligt ikke at skulle over gården nat eller dag i et nødvendigt ærinde, og efterhånden var det skam heller ikke en selvfølge, at få nogen til at gå med spanden, altså tømme den. Køkkenet blev også moderniseret. Jeg ærgre mig over at jeg ikke gemte den blå tallerkenrække, som hang der ude. Senere fik vi udvidet entreen så vi fik et meget interessant rum som pæn indgang. Spisekammeret forandrede vi aldrig, heldigvis. Der stod ældgamle borde på stengulve og nedgangen var en kæmpe stor trappe. Det var en nyttig kælder kold og med god vindueslys. Et godt sted for saltkar med gris og saltkar med ål og sild. Under tiden havde jeg også et kar med lammekød. Spisekammeret var mod nord, og der var altid køligt og luftigt, så der havde vi havens frugter i form af gele, syltetøj og saft.

Det var en lettelse, da vi fik en dør fra den daglige spisestuen eller folkestuen, som vi sagde, ud til bryggeret. Så behøvede mændene, når de kom til spisning, ikke at gå gennem køkkenet, men kunne gå direkte ind fra bryggeret.

I menighedsrådet

Sigurd var formand for menighedsrådet i mange år. Det var skønt for mig at være med, når rådet havde besluttet at komme ud og se andre kirker; f.eks. da man opdagede, at der var kalkmalerier bag de mange lag kalkpuds i Smørum kirke. Nogle af medlemmerne ville have det hele kalket over igen, men heldigvis fik de det ikke gennemført. Vi så på kalkmalerier i man-

Stella (i mørk kjole med hvide knapper) i realklassen i Nykøbing Mors.

ge kirker og efter den tid besluttede man at ofre, hvad det ville koste at få billederne frem.

Jeg frydede mig da de havde taget den beslutning. Men der var lang vej frem, inden man får alle billederne afdækket. Hele Smørum Kirkes indre blev renoveret, og man gjorde det så nænsomt at det er en fryd at se både de smukke gamle farver og det gamle inventar bevaret.

Der var røster fremme om at få nye enkeltstående stole, der var mere behagelige at sidde på. Heldigvis blev også det taget af bordet. Vi har de gamle kirkebænke, men vi har fået hynder på bænkenene. I den tid restaureringsarbejdet stod på, var Sigurd så optaget af arbejdet, at han så at sige var "i kirke" det meste af tiden. Det endte med et herligt gilde, hvor alle arbejdere, arkitekter, præst, provst og menighedsrådsmedlemmer med ægtevis eller mand var samlet til spisning. Det var godt at høre, hvor tilfredse man var med slutresultatet. Ja man skal endelig ikke tro, at der ikke var nogle der var utilfredse, det ville være mærkeligt,

om der ikke var det. Sigurd fik mange gode ord den dag, og det frydede selvfølgelig lille mig.

Et rigtigt hundeliv

Når jeg tænker over det, så synes jeg næsten ikke, det er til at få fortalt det, jeg har oplevet sammen med en meget virksom familie. Hvor skal jeg begynde og hvor skal jeg ende.

Jensen fra Alpegården kom ofte og hjalp os med markarbejdet. Han havde altid sine to raske heste med. Han spiste middag hos os og efter middag sad han og Sigurd og hvilede inde på kontoret. Når jeg ville give Jensen avisen, sagde han gerne: "Ja jeg kan da se overskrifterne". Jeg husker ikke om han nogensinde fik briller. En dag blev en af hans heste syg og dyrlægen beordrede hesten "bundet op". Den stod ude i vor stald. Den havde stivkrampe og kunne kun synke siet havresuppe; den led meget det arme dyr, inden den døde.

Det var også i den tid vor dejlige Kätthe en irsk sætter døde. Nu var den blevet 12 år, og vi kunne jo se, at den var træt og gammel. Førhen elskede den at sidde eller rettere ligge i en gammel grøn lænestol inde i kontoret, og hvis vi havde Sherry på bordet, når een eller anden havde været i udlandet, ja så gjorde vi os til gode med det. Men så skulle Kätthe sandelig også have sin del, den labbede det i sig med største velbehag. Undertiden lå den foran kakkellovnen efter en streng jagtdag i roerne eller nede i ved skoven, ja så lå den og gav nogle små bjæf fra sig. Den genoplevede den dejlige jagtdag. Men nu var det slet ikke mere sådan med hende mere. Nej, den gik ud i stalden og lagde sig i båsen i en god bunke halm, og der fandt vi den en morgenstund. Vor trofaste Kätthe var død.

Vi fik Pointere en tid lang, men så gik vi over til irsk sættere igen. Vi havde først en smuk hvid og sortplettet pointer, der fik 10 hvalpe. De var ude i svinehuset og sikken et kuld, må jeg sige. Sigurd dresserede dem, da hvalpene blev større. De lærte at sidde på rad og række med briller, der var købt i spøg og skæmt og med pibe i munden. Det var et syn må jeg sige, sommetider syntes jeg vel, det var lidt rigeligt med det hundehalløj.

Så en dag Sigurd var nede på vor gård i Soderup og jeg var ene hjemme. Jeg stod og vaskede op ude i køkkenet og så ud over de smukke hvide marker op

ad Måløv til. Solen skinnede og sneen glitrede, og pludselig jog en sort hvid unghund forbi vinduet. Lidt efter kom den igen, og da det havde gentaget sig for hurtigt et par gange, vågnede jeg op, og ganske rigtigt: døren til svinestalden stod åben, alle hvalpene var løbet ud, og jeg kunne efterhånden se dem pile op over marken ad Måløv til. Jeg ringede til nogle bekendte, som boede på ruten hvalpene tog, om de ville spærre dem inde, hvis de kom inde på deres gård. Jeg ringede til Sigurd, der omgående kom hjem. Jeg var ærgerlig over al det hundesjov, og ønskede dem, hen hvor pebret gror. Hvis politiet fik fat i dem ville vi få et værre bøvl. Hvalpene var alle ude af stalden da, Sigurd kørte ind i gården med den gamle hund, mor til de bortrømte. Lige da den gamle hund sprang ud af bilen, faldt den om i sneen, som om den var død. Nå, nu fik du din straf for de onde tanker, du havde om dine hunde, tænkte jeg. I morges 11 hunde og til middag ikke een hund. Dyrslægen kom og ordinerede ekstra forplejning til den gamle hund. Æg om morgenen og margarine, sød-

mælk og sådan i den dur. Politiet havde fået de fleste hunde oppe på stationen i Ballerup; vi fik ingen bøde, da vi ikke var pligtige til hundetegn på så unge hunde. En af hundene fik vi aldrig igen, og een brækkede benet og kom på dyrehospitalet, hvor den fik en skinne på benet. Det var Annemaries hund.

Vi solgte efter nogen tid nogle af dem. Hvor mange husker jeg ikke, men selvom vi fik en stor pris for hundene, tror jeg nok de gav underskud. Een gik til en skibsreder i Grækenland, een til en skovrider i Sverige, men en oplevelse var det.

Søndagsskole

I mange år holdt vi søndagsskole på Stangkær. Vi holdt det skiftevis hos os og hos Krogh på Langdysen. Det er noget specielt at få lov til at være sammen med børn i 4-5 års alderen og op til konfirmationsalderen. Det er et ansvar at fortælle børn om vor kristne tro. Mange timer har børn og vi voksne været sammen en søndag formiddag på Stangkær. Mange gange har

Søndagsskole på terrassen på Langdyssegård i Smørumnedre. Stella forrest i blomstret kjole.

man spurgt sig selv, har du gjort det rigtigt? Har du i det hele taget udrettet noget med den søndagsskole? Jeg tror, at det vi ikke formår eller det vi ikke kan give fra os på rette vis, det kan Gud velsigne og bruge, vel at mærke hvis vi i ydmyghed gør tingene så godt vi formår. Ja måske beror det slet ikke på vore evner og vores måske slappe ydmyghed. Der står et sted: "Guds ord vender ikke tomt tilbage". Mange er de timer hvor jeg har fået noget ægte og ærligt ved at være sammen med de kære unger. Nu har andre fortsat arbejdet, og jeg er glad for, at der stadig er mennesker, der vil fortælle vore børn om Kristus.

Jeg kommer til at tænke på en julefest, een af de mange julefester vi havde på Stangkær. Pastor Zeuthen og Sigurd legede med børnene over hele huset. Der var juletræ og julespil oppe i havestuen, kakao og kager i spisestuen. Vi var ca. 50 børn og voksne. Ja, der var fest i vor gamle gård. Christian Krogh, Thomas Krogh fra Bosager og Sigurd legede med børnene, når vi slog katten af tønden ved fastelavnstider. Det kunne nok behøves at springe rundt efter at katten var slået. Det foregik ude i porten og der var hundekoldt. William Pedersen han havde været bager, men var nu gårdejer i Smørum, bagte medaljer til alle børnene. Medaljer med hvid glasur, rød geleklat og en kant af flødeskum. Det så flot ud, som de var placeret ved hver kuvert bordet rundt.

Eller når vi alle både voksne og børn drog på sommerudflugt enten i Hareskoven eller Ganløseskoven. Fru Krogh fra Langdyssen og jeg kogte masser af kakao eller vi havde rød sodavand med - kager og andet rart. Sigurd, Krogh og nogle af børnenes fædre legede med de store børn inde i skoven, medens vi damer legede lidt mere stilfærdige lege med de af børnene, der foretrak det. Vi var trætte, da vi kørte hjem, både voksne og børn. Nogle år havde vi sommerlejr sammen med andre søndagsskoler. Det var ungdoms- og børnearbejdet i Sudan-missionen vi samledes om. Det var et stort arbejde, at få det stablet på benene og det var dejligt at rejse hjem med en flok børn, når lejren var gået godt.

Udstykning af Stangkær

Der var begyndt at blive røre i vor lille by. Man snakke om udstykning af Stangkær, og det endte det da også med. Neden for haven på marken havde kommunen efter købet af vores jord sat en plakat op om salg af grunde. Jeg kunne ikke lide at se på den plakat, men har man sagt A må man som bekendt også sige B, og der var mange forhandlinger i gang inden købet af vores jord var gået igennem. Det var en hård tid at komme igennem især for Sigurd: men han lod sig aldrig mærke med det. Vi havde sagfører Bagger

De første huse i Stangkær-udstyknigen ud for Stangkær nr.6 ca. 1963.

fra Nykøbing Mors, der havde fået sagførerforretning i København, som rådgiver, og han blev os sandelig en god ven og rådgiver i mange år. Vi måtte blive på Stangkær i 7 år efter salget og dyrke jorden, men så måtte kommunen heller ikke røre på noget lige omkring gården i den tid. Det varede nu ikke længe før de begyndte at grave og regere lige omkring os, så vi måtte lægge planker over grøfter og mudderpøle for at komme til og fra gården, så det var ikke særligt hyggeligt. Men når det er offentligheden der er inde i billedet, kan man lige så godt finde sig i, hvad de hiter på.

Vi flyttede til Hegnskær og Stangkær blev revet ned i 1967.

Smørum Kirkes orgel - vejen til Helligåndskirken.

af André Palsgaard

Det er en tale som læge André Palsgaard holdt i Helligåndskirken d.13.september 1998, ved genindvielse af Smørum Kirkes orgel i Helligåndskirken. (red.)

Jeg vil meget gerne fortælle, hvordan orglet blev reddet, for jeg synes det er en spændende historie.

I marts 1988 stod jeg på en solbeskinnede parkeringsplads ved Frederiksborgs Slotskirkes sognehus og talte med orgelbygger Svend E.Nielsen. Vi havde netop været til årsmøde i Det Danske Orgelselskab. Jeg havde haft et indlæg, hvori jeg talte varmt for at forsøge at redde nogle af de 40-50 orgler, der årligt bliver kasseret og kørt i en mergelgrav. Det blev til begyndelsen af Veteranorgelklubben, der slet ikke var nogen klub, men stort set kun bestod af mig som kontakt mand, nogle meddelere og så de til enhver tid interesserede, der ville af med orgler eller ønskede sig orgler - altså en formidlingscentral for genbrug af orgler. Der på parkeringspladsen fortalte orgelbygger Svend E.Nielsen mig, at orglet i Smørum Kirke skulle nedtages inden længe, så på den måde blev Smørum kirkes orgel den første sag, som Veteranorgelklubben tog sig af.

Jeg inviterede mig selv til en rundvisning i Smørum Kirke med kirkeværge John Mikkelsen som guide, og jeg fik også lejlighed til at spille på orglet. Jeg syntes, orglet havde en køn klang. Det var særdeles flot og meget stort - som det stod der i landsbykirkens tårnrum gav det mindelser om en elefant i et for lille bur. Kirkeværgegen var interesseret i genbrug af orglet. Det var i maj 1988.

Smørum-orglet på Sundholm

Jeg foretog mig ikke videre, for det forlød, at ejeren af godset Edelgave ville overtage orglet og opstillet det i sit eget hjem. Efter ejerens død var denne mulighed ikke til stede, så nu skulle der handles hurtigt. Det var blevet februar 1989. Jeg ledte med lys og lygte efter en ny ejer. Det var ikke let. Orglet er ca. 3m 40cm højt og facaden er ikke helt almindelig. Jeg kontaktede blindeinstituter, slotte og herregård, men måtte stoppe

ved Sundholm, som jeg havde tiltænkt et betydeligt ringere orgel.

Kirkerummet på Sundholm er ganske imponerende og meget højloftet. Det er udstyret med en folde-ud altertavle, der bruges ved højtider. Til daglig spilles der badminton i rummet, for der er ikke ofret penge på en sportshal, hvor de mange mennesker kan vedligeholde deres kroppe.

Kirkesalen har et meget højloftet og dybt pulpitur, der normalt ikke blev anvendt. Det var lederen af værkstedet, der bl.a. istandsætter legetøj, Ib Larsen, der skulle tage sig af orgelprojektet. Han er en mand, der opstiller legetøjstog i fuldstørrelse, hvor man ønsker det, så jeg regnede med, at han kunne magte opgaven. Jeg måtte dog bruge noget energi på at få orgelkonsulent Charley Olsen til at acceptere, at amatørerne overtog orglet. Alternativt ville orglet blive hugget op, så der var ikke meget at tabe. Menighedsrådet betalte orgelbyggere for at nedtage orglet og folkene fra Sundholm læssede det på lastbil og kørte hjem med det. Det skete 10/4-12/4 1989. Opstillingen af orglet i kirkesalen på Sundholm blev påbegyndt, men brat afbrudt, fordi der skete noget uventet.

En aktiv beboergruppe på Sundholm ønskede sig alkoholfri bar med runde borde, akvarium og pianette på det selvsamme pulpitur, hvor orglet var under opbygning. Orgler hører ikke til Sundholms formålspapir og da institutionen end ikke ejede en kantine var det jo rimeligt nok, at orglet måtte vige. På det tidspunkt havde jeg et møde med lederen af Sundholm. Jeg fremlagde Veteranorgelklubbens dagbog og viste, at mange mennesker havde brugt kræfter og penge på projektet til ingen nytte. Orgelsagen måtte imidlertid afvente bygning af sportsfaciliteter og kantine, så det var næppe sandsynligt, at orglet ville blive opført på Sundholm. Jeg havde siden orglet i tankerne med henblik på en flytning.

I de følgende år blev orgeldelene flyttet fra rum til rum, for der er også mangel på lokaler til diverse nye projekter på Sundholm. I midten af juni 1994 meddelte Ib Larsen mig, at han var blevet pålagt at fjerne orglet i løbet af få uger. Jeg fik første retten til at fjerne det. Jeg kontaktede atter diverse slotte og herregård. Ejeren af Egeskov på Fyn tilbød, at hvis alt glippede, ville han hente orglet med lastbil og lægge det på sit loft. "For sådanne ting må ikke gå til". Jeg havde også kontaktet en professionel, der har forstand på genbrug,

Smørumorglet i Helligåndskirken. Foto: Holger Pedersen

nemlig organist Flemming Dreisig, der har præsteret at få sit eget private orgel opstillet i kirken i Løkken, da han fik stilling der. Da han hørte, det drejede sig om et orgel med facade tegnet af H.B.Storck, blev han fyr og flamme. Han havde selv været organist i Helligåndskirken, der har en orgelfacade tegnet af Storck, så han fik hurtigt gjort kollegaen, organist Hans Ole Thers, interesseret. Men orgelsager går ikke så hurtigt.

Kulturby 96 nærmede sig truende. Sankt Hans aften i 1994 fik jeg en opringning, der helt spolerede denne aften, som vi ellers gjorde meget ud af at festligholde i familien. Det var en af Sundholms ansatte, der havde kunstneriske evner og et projekt i tankerne til kul-

turby 96. Han ville bygge et vandorgel. Dertil skulle han bruge Smørum Kirkes gamle orgel. "Jamen hvorfor har du udset dig et bevaringsværdigt orgel? Der er masser af andre kasserede orgelpiber, som du let kan få fat i", indvendte jeg.

Selvom piberne ikke skulle være synlige, men anbringes i stålrør, ville han satse med fuld styrke på at få dem udleveret. Jeg svarede, at det blev over mit lig. Jeg ringede til en orgelbygger Svend E. Nielsen og bønfuldt ham om at fjerne orglet. Det gjorde han få dage senere. Jeg må sige, jeg fik respekt for manden - selvom han allerede var ret højt placeret i min agtelse. Nogle måneder senere var Hans Ole Thers og jeg på besøg på orgelbyggeriet og besøgte orgler. Træværket var noget ramponeret og nogle af piberne havde fået buler. Det værste var, at nogen havde hugget kongen. Til al held kunne kirkeværgen John Mikkelsen pragtfulde foto bruges, da der skulle hugges en ny konge - i træ - i Rådvad. Resten af orgelsagen kender jeg ikke megen til.

Jeg må sige, at jeg blev overmåde glad, da jeg i dag genså orglet her i Helligåndskirken. Jeg følte mig løftet, da jeg hørte det gamle orgel klinge igen. Hvor sang det smukt i det højloftede rum, det giver en helt anden klang. Det gav et yderligere løft at høre samspillet med de meget dygtige musikere. Det er en fantastisk nyskabelse. Orglet er så let og smukt placeret i sin fremskudte position på sydpulpituret med den pragtfulde facade fuldt synlig. Mens den vidunderlige musik spillede, så jeg på det blomstersmykkede orgel og blev meget rørt. Hvor kan man se så smukke blomster? Hvad var det, det mindede om? Et bryllup eller en begravelse? Ikke helt, men måske en genopstandelse! Jeg vil takke alle jer, der har arbejdet for denne sag.

Noter om orglet i Smørum Kirke 1899-1989.

Mekanisk sløjfeladeorgel

Disposition: 1 manual (C-f") med 6 registre:

Bordun 16 fod

Principal 8 fod

Gedakt 8 fod

Viola di Gamba 8 fod(C-H fælles med Gedakt 8 fod)

Octav 4 fod

Flöite 4 fod

Anhangspedal (C-c)

Klokkespil(4 harmoniklokker drevet af pneumatisk mølle)

Kollektivtrin for: Bordun 16 fod, Principal 8 fod og Octav 4 fod.

Facaden i eg er tegnet af professor, arkitekt H.B.Storck. Den består af en lavere sokkeldel og en overdel med 3 tårne og 2 mellemfelter. Midtertårnet har afrundede front og bærer en ca. 60cm høj figur af en konge med krone, scepter og æble og et skjold med 3 løver, mens sidetårnene er prismeformede med en ret vinkel fortil. Sidelifterne har vandret overkant. Facadepiberne er af tinlegering. De fleste af piberne er klingende. Facaden er prydet med diverse udskæringer, spir og til siderne skjolde. Orglet er fotograferet af Annelise Olsen for den Danske Orgelregistrant i 1972, men det mest detaljerede billede er nok taget af kirkeværge John Mikkelsen i 1988 eller 1989 med specialoptik, så intet af orglet bliver skjult af buerne ind i tårnrummet, hvor orglet var placeret. Spillebordet er anbragt ved orglets venstre gavl.

Orglet er bygget af orgelbygger I.(Immanuel) Starup i 1899. I 1972 blev luftforsyningen fornyet af orgelbygger

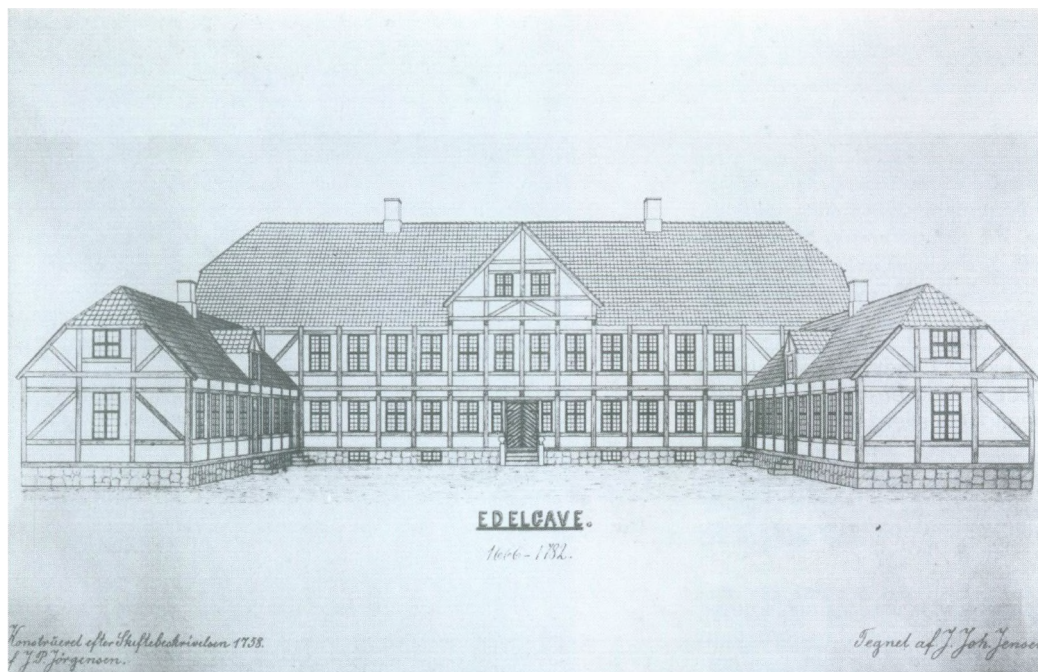
I Starup & Søn. De to kassebælge, der var anbragt bag orglet, blev fjernet, og orglet blev rykket helt tilbage i tårnrummet. Orgelbygger Svend E. Nielsen var ansat i firmaet. Senere overtog han som selvstændig orgelbygger vedligeholdelse og stemning af orglet. Den ene kassebælg blev anbragt på Det Danske Orgelselskabs orgelmagasiner, men blev senere kasseret.

Orgelbænken var i den sidste periode anbragt med den ene ende af sædet skruet direkte på vestvæggen. Da orglet blev nedtaget i 1989, valgte man at kassere bænken, fordi dens venstre gavl manglede.

Pedalet er skråt afskråret bagtil i diskantsiden, hvor tangenterne altså bliver kortere og kortere opetter - formentlig et arrangement bestemt af pladsmangel fra orglets tidlige periode, hvor fronten var anbragt tæt på murbuene ind til kirkerummet. Man kan tænke sig, at der har været kneben plads til kirkesangerens fødder, hvis han skulle stå bag organisten mellem tårnets sydbue og orglets venstre sideskjold.

Smørumorglet til v. med Helligåndskirkens orgel, der også er tegnet af Storck, i baggrunden.

En rekonstruktion af J. Joh. Jensen og J.P. Jørgensen over det gamle Edelgave som brændte i 1785.

Det gamle Edelgave

af Rita Holm

Når man vil vide mere om fortiden, er der stadig et væld af historiske oplysninger i Rigsarkivet, landsarkiverne og fra nyere tid lokalarkiverne. Blandt de mere end 200 km hyldeplads alene på de offentlige arkiver findes stadig nye kilder til f.eks. Edelgaves historie. Gennem nogle år har jeg selv haft en film om et skifte efter Edelgaves ejer Christian Weldingh, som døde 1758, liggende. Men først da vi fra Kannov-fonden modtog et filmsapparat til at se 36mm film, kom der nogle nye oplysninger om, hvordan det gamle Edelgave, der brændte i 1785, var indrettet.

Skiftet efter Christian Weldingh

I skiftet gennemgår vurderingsmændene hver stue og tilsyneladende lå det første Edelgaves udformning tæt

op af det smukke nuværende stuehus's udformning, hvad J.P. Jørgensen også formoder i sin bog "Historiske Optegnelser om Ledøje og Smørum sogne i Oldtid og nyere Tid"

Da vurderingsmændene begyndte registreringen gik de først ind i den store dagligstue i stueetagen. Her stod et grønt egechatol, et fyrebord med klapper, et slagur med "futral" (må være det vi kalder bornholmerur) og et egetræsskab med fire døre og to skuffer. I egeskabet lå det fine sølvtøj. Der var 16 sølvskeer, 6 theskeer, 1 sukker tang, 1 sukkerbøsse. På en hylde i skabet stod en sølvthepotte med et fyrfad, en sølv-mælkekande og to theflasker?. Yderligere lå der 1 potageske i sølv og to saltkar. I en af skufferne lå en del linnedtøj muligvis duge og servietter.

Edelgave havde tintøj nok til store middage med mange gæster. I det samme egeskab var var 42 dybe og 60 flade tintallerkner. Vi får ikke at vide om der er skeer eller knive til denne opdækning, men der er en bordkande, et vandfad og et spulekar?. Til at lyse op på bordet stod et par tinstager og et par messingsta-

ger, samt et par lysesakse.
I samme stue hang fire par vinduesgardiner og på væggen et rundt spejl.

De mange himmelsenge

Ved siden af den store dagligstue lå et lille sengekammer og her var en himmelseng med otte gardiner, to kapper af grønt rask. På væggen hang et sortrammet spejl. Der stod også et lille bord med en skuffe og på væggen hang et lille skab. Desuden var der en bogreol og en lille taburet.

En mindre dagligstue, vi ville idag måske kalde det spisestuen, lå nær køkkenet. I dette værelse var et rundt fyrreslagbord med fløje?, et lille rundt fyrebord, et langt med to fløje (klapper til at slå op) otte højryggede stole, to gamle højryggede stole, et fyreskab med to døre, en lang fyrebænk, 1 egeskrin, og 1 fyreskrin. I egeskabet lå tre store og tre mindre stegefade i tin. En store og en mindre suppeterrin og et bredrandet tinfad.

I et lille kammer ved dagligstuen var der en himmelseng med fem gardiner og to kapper af hjemmegjort tøj. Der stod yderligere en himmelseng med otte gardiner af grønt hvergarns tøj og tre kapper. En fyrrer(træ) dragkiste og en lænestol fuldendte møbleringen i dette værelse.

*Dagligstuen på Edelgave i 1990.
Foto: Rita Holm.*

Går vi op på første sal omtales et trappekammer. I det nuværende Edelgave har vi et kammer med indgang fra en lille trappe netop i det store trapperum, måske var det på samme måde i det gamle stuehus.

I trappekammeret finder vi en rød kiste med metalbeslag, en rød kiste uden beslag og desuden en mindre kiste. Rummet var måske opbevaring for kister med klæder. I forlængelse af trappekammeret lå det røde værelse. Her stod en himmelseng med otte gardiner og tre kapper. På sengen lå et tæppe og sengeforhæng og tæppe var lavet i blå og hvidt hjemmegjort tøj. Der stod et bord på fire fødder med en dug og omkring bordet stod seks højryggede stole med grønt og hvidmønstreret sæde. Desuden var der en lænestol med udsyret betræk (hulmønstreret) og en grøn egekiste med jernbeslag.

Den store sal

Fra det røde værelse gik man ind i den store sal, som også havde indgang fra trappen. I salen stod tolv nye guldlæderstole - gyldenlæder - et bord med to fløje og en skuffe. Desuden stod der også et malet bord med skuffer og på væggen hang et spejl i lakeret ramme. For at bryde solstrålernes vej gennem vinduerne hang der otte nettelsdugs gardiner for vinduerne ud mod parken.

Trappen til trappeværelset. Myten siger at det var den gamle trappe fra det gamle Edelgave. Foto: Rita Holm.

I det lange værelse til højre for salen finder vi et stort fyrreklædeskab, en grøn himmelseng med hvergarns omhæng af otte gardiner og tre kapper. På sengen lå et kattuns (bomuld) tæppe med trykt mønster. Der var yderligere en grøn himmelseng med hvidt og grønt omhæng af otte gardiner, tre kapper samt et sengetæppe i samme farver og mønstre. Måske Christian og Karens soveværelse.

I et lille sengekammer ved siden af stod endnu en himmelseng med otte gardiner og tre kapper af grønt hjemmelavet stof. Der stod også et lille firkantet bord

med et grønt tæppe over. Ved væggen stod en rød fyrrekiste uden lås. Det var måske et lille arbejdsværelse for her var fire par karter, seks hegle, en lille hylde og tre trætrug.

På loftet over salen stod forskelligt værktøj, som kornskæppe, et strygeholdt og fire hulskuffer. Ligeledes fem garnvinder, en skiltefod? en lille stige og et lille bord.

I endnu et lille kammer i stueetagen ved rullestuen, sandsynligvis folkestuen eller borgerstuen, som den også blev kaldt, stod en himmelseng med fem gule gardiner og to kapper. I kammeret stod også et lille fyrrebord, 2 gl stole og i rullestuen ved siden af stod en rulle med tre stokke - en rulle som også blev brugt helt op i vort århundrede - samt et slagbord. Det er sandsynlig at vi her finde et værelse, hvor tjenestepiger sov eller ophold sig.

De mange børn

Der var mange børn på Edelgave i Christian Wellinghs tid. Han havde 19 børn ialt, ganske vist har en del af børnene været voksne, da de mindste blev født, men der har været en del børn i den skolepligtige alder og de er sandsynligvis blevet undervist af en privatlærer i hjemmet. På Edelgave finder vi et værelse, der i skiftet betegnes som "skolen". I værelset var en himmelseng med gule hvergarns omhæng, et bord og en gammel feltseng. Desuden en karstol og to halm-lager?. Det sidste måske fordi de fleste børn er flyttet hjemmefra og skolelæreren er måske fyret. Der var ikke så mange penge mere og værelse blev måske brugt til tjenestefolk og til hensættelse af redskaber, der ikke mere blev brugt

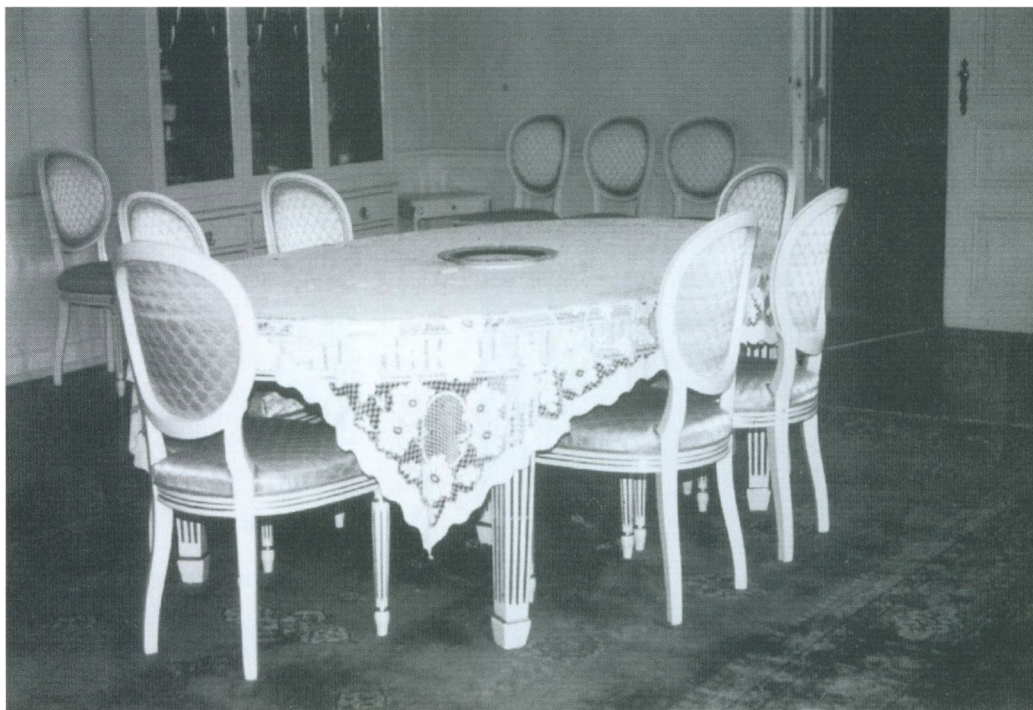
En løs optælling under vurderingen af linned viser at der var ca.19 overdyner, 21 underdyner og ca.40 puder både stor og små. I vognporten stod en sort lukket karet og en cariol(åben vogn?). Optællingen af husdyr på gården var ikke imponerende efter vores målestok, men i 1700-tallet var der gennemgående langt færre husdyr på gårdene end man kunne forvente i henhold til jordtilliggende. På Edelgave finder vi i 1758 12 heste, 3 gl. bæster(nedslidte arbejdsheste), 20 stude, 1 tyr, 19 køer og 20 får og 1 vædder.

Ejendele på auktion

Efter at alt er opgjort bliver der i feb.1759 indkaldt til

Den hvide stue i salen 1990. En sølvbryllupsgave til Th.Madsen-Mygdal fra Kong Christian d.X. Efter sigende skulle det altid stå på Edelgave, men blev fjernet af den sidste ejers søn. Foto: Rita Holm.

aktion over løsøre på Edelgave. Vi må se en auktionsdag, som et vældigt leben for alskens sammenstimme af mennesker fra nær og fjern. Auktionsfolkene blev beværtet, men det er troligt at folk selv tog mad og drikke med, for dagen var helt sikkert en lang dag med samtaler mellem naboer og venner, mens man gik rundt og så på de udstillede vare. Der var som før omtalt ingen penge mellem folk og ville man købe på auktionen blev der ført lange lister med navne og hvilke ting de købte og hvad det kostede. Enkelte gange kom der en person, der betalte kontant og derfor ved vi ikke, hvem der købte disse ting. Men for mindst 95% har vi navnene på hvem, der købte hvad.

Sølvthepotten og andre dele af sølvtøjet købte Kurator for boet Hr.Bernhof. Madam Weldingh var også en flitig indkøber på auktionen. Hun købte sølvsukkerdåsen, 12 sølvskeer, 6 theskeer og tillige købte flere af tinfadene. Tolv vinglas og 6 nye ryslæder stole købte hun også. I det røde værelse købte hun sengen og det forgyldte spejl, samt spejlet med den lakkerede ramme, og bordet med fløj og skuffe i den store sal.

Madam Weldingh håbede fortsat på at hendes børn kom på besøg og derfor købte hun yderligere to grønne himmelsenge.

Men der var mange andre om buddene. Fra det lille kammer købte hun en seng mere, mens svigersønnen - præsten for Ledøje og Smørum - købte sengen, der stod i skoleværelset. Præsten købte desuden de tolv gyldenlæderstole for det dobbelte af det de var vurderet til ialt 24 rdl, så der blev flot i Ledøje præstegård. Mads Nielsen Hove mølle købte en ovn og så kom der fart i Edelgaves nye ejer Bornemann, han købte fire kakkellovne, der stadig stod i værelserne. Spillemand Ole Nielsen i Herringløse kørte hjem med en skænk, og en fyrre kiste gik til Lars Mogensen i Smørumndre. Et lille firkantet bord gik til Lars Sørensen, som tjente Ole Larsen i Ganløse. Et par stager købte Jacob Jacobsen smed i Risby og Hans Olsen skomager i Ballerup købte 6 tintallerkner. Auktionsgæsterne kom fra hele omegnen og køberne var både fra de høje og de lave kredse. Selv hospitalforstander Jacob Stendrup fra Vartov Hospital i København dukkede op og købte den store brændevinsbrygkedel, mens skræd-

deren i Sengeløse købte en blikkedel. Der blev solgt for 2169 rigsdaler, en sum der var ca. dobbelt så stor som vurderingen. Vi har ikke den endelige sum af vurderingerne, men i de fleste tilfælde er den enkelte auktionspris mellem to-tre gange højere end vurderingerne.

Det kan derfor være vanskelig at sige, hvor længe en genstand har været i slægten eller på en gård. Auktioner over indbo og genbrug af møbler og genstande var langt mere udbredt end vi måske forestiller os. Det var måske derfor H.C.Andersen kunne fortælle sine historier om genstande, fordi han vidste at disse ting ofte havde vandret rundt mellem mennesker.

Note:

Auktionliste, brandtaxation og registreringsliste i skiftet efter Christian Weldingh.

Efter et stik hos Gudmund Jørgensen. Edelgave i 1841.

Arkivet

af Rita Holm

I begyndelsen af året modtog arkivet en flot model af Smørumovre landsby, som den så ud i 1785. Joseph Wernet Rasmussen og Niclas Gimm mødte op på arkivet for at få hjælp til en skoleopgave på Søgerskolen, en hjælp som andre skoleklasser på kommunens skoler også har fået. De fik kopier af kort over Smørum-ovre i 1785, og ud fra disse kopier byggede de en model by. Derfor var vores glæde stor, da vi modtog modellen, det var første gang vi så et resultat af den hjælp, vi gennem årene havde givet skolebørn. Tak til Joseph og Niclas. Senere modtog vi en monter fra Kannovfonden, som gør det muligt at udstille modelbyen andre steder. Tak til Kannovfonden.

Vi fik til opgave at kontrollere alle jord- og stendiger i kommunen for Københavns Amts Museumsråd og vi afleverede oplysninger til Frihedsmuseet om frihedskæmper-materiale i Ledøje-Smørum. Det skulle bruges til et katalog over materiale udenfor Frihedsmuseet.

Københavns Amts Kulturrelførvæltning fik hjælp til de nye plakater om historiske steder i kommunen, som nu er sat op. Vi fik også en henvendelse fra indenrigsministeriet om at hjælpe med et billede af Jens Smørum til brug for en bog. Vi havde ikke et der var godt nok, og måtte derfor jage billedet hos familien, som var os meget behjælpelige. Tak.

Vi fik også en henvendelse fra Universitetet om et samarbejde, hvor de historiestuderende kunne få oplysninger om driften af et lokalarkiv og de muligheder, der ligger i at forske i lokalhistorien. Vi havde ca. 22 studerende på besøg i september en fredag fra kl. 9 - 15. De kommer igen i maj 1999.

Vi har også haft en pæn stor korrespondance, bl.a. fra Norge og flere steder på Sjælland, hvor vi har hjulpet slægtsforskere. Endvidere deltog vi i "Vågen By", hvor vi havde en udstilling i hallen, rundvisning i arkivet og arkivlederen var guide på en bustur rundt i kommunen. Vi har også i det forløbne år stillet arkivet til rådighed for Ledøje-Smørum Slægtsforening, hvor vi også har holdt flere foredrag m.m.

Arkivlederen har desuden holdt foredrag i Lions for Ballerup og Ledøje-Smørum. I foråret havde vi besøg af den svenske forfatter Uno Rön Dahl, som var meget interesseret i Svenskestenen og dens historie. Jeg

holdt foredrag i Skånsk Forening i Toldbod Bodega og skulle også holde foredrag i samme forening på Nationalmuseet her i efteråret, men måtte desværre sende afbud.

Gennem hele året har vi haft et vældigt besøg af slægtsforskere, der kom fra mange steder på Sjælland.

I årets løb har vore trofaste medarbejdere bidraget med et stort arbejde, som vi ikke kunne undvære, tak til jer alle. Også en tak til Fredi Bentsen, som har rettet vore EDB-data til, så de kunne konverteres på DDA-Arkiv og hermed er folketællingerne fra Ledøje i første omgang kommet på internettet og slægtsforskere fra hele landet og udlandet, kan nu søge deres forfædre i Ledøje på internettet.

Der er dog een, vi måtte tage afsked med og det er Thorkild Sørensen, forh. pedel fra Søgerskolen. Thorkild var med fra den første arbejdsgruppe jeg fik etableret i 1988. Gennem årene har han været en god støtte for arkivet. Thorkild kunne alt, han malede monter, vægge, alt hvad vi bad ham om. Han lavede rammer på de gamle billeder og meget mere. Tak Thorkild for dit store arbejde og dit altid gode humør, når vi nu lige skulle høre en historie.

Arbejde i arkivet er nu så omfattende, at jeg må indskrænke den tid, jeg kan bruge på frivilligt arbejde. Fra næste år overgår redaktionen af dette årsskrift til Ledøje-Smørum Historisk Forenings bestyrelse. Jeg siger tak for de 10 år, jeg fik lov til at præge og udvikle årsskriftet og jeg ønsker de nye redaktører held og lykke med det spændende arbejdet.

Sponsor

Ejendomsmægler Viggo og Jesper Axelsen

Lille Smørum krydderurter

Ledøje-Smørum Kommune

ABC tryk

